KA GRAMMAR

da u

H. W. STEN M.A., Ph.D.

Reader

Khasi Department

North Eastern Hill University

Shillong

1987

KA GRAMMAR

First edition 1987 — 2000

AA 260

Don Bosco Press
Shillong

KA JINGLAM KHMAT

La kham slem mynta ym don shuh ka jinghikai ia ka *grammar* ha ka ktien Khasi ha ki skul bad kolej jong ngi. Kaba pynpule ia ka *Hints* jong i Babu Nissor Singh kam mut ba ngi pynpule grammar ia ki khun ki pyrsa jong ngi. Ha ka jingshisha, ki nongthoh grammar kiba kum u Rev. Hugh Roberts, u Nissor Singh bad u Mondon Bareh, kumjuh ruh kum ka *Reader's Companion* (1931) jong u Job Solomon ki kham thew ia kibym dei Khasi kum ka thong jong ki. Ka Grammar jong i kong D. Franklin Basaiawmoit kaba dei da ka Khasi ka bud ia ka dustur jong ki kot grammar rim (traditional grammar) ki English ia kiba ym shym la pynpule shuh ha ki skul ha ri sepngi. U F.M. Pugh, M.A. haba u la pynmih ia *Ka Jingiar Ka Ktien Khasi* ha ki ar thup um shym la don jingthmu ba kan long ka grammar, hynrei " ban iarap ha ka thoh ka tar Khasi, bad lada lah, ha ka kren ruh " (Ka Tien-lam-khmat, 1965) bad u la leh ruh tang kumta hi.

La paw ha ki katto katne ki kot khubor ba ki nonghikai kolej ki sngew don kam ban don ka grammar Khasi; hynrei ym don satia ba la kloi ban ai kawei kaba kum kata ka kot ; namar kata ka daw, nga pynmih ia kane ba kan lam lynti sha ka grammar ba kham heh kham ïar.

Ka grammar kam dei ka *literature* wat lada la don ba tyrwa ban khot ia ka bad ka *dictionary* da ka *literature*

of power. Ka grammar ka dei ka saians kaba hikai ban thoh bad kren ia ka ktien ha ka rukom ba ki trai ri ki pdiang ba ka long ka babeit. Namar kata, ka long ka jingpule kaba don la ki aiñ kumba don kiwei pat ki tnat ka saians.

Ki nonghikai bad nongpule kin lap katto katne kiei kiei kiba kim ju iohsngew mynshwa. Ia ki *parts of speech* (dkhot kren), la khot hangne da ki *klas kyntien ;* ia ka dustur ban phiah ia ka sentens kumba pyni kiwei pat ki nongthoh, la phiah beit sha ki klas: Noun, Verb etc. hynrei la batai ia kawei kawei ha ka rukom bashai.

Ym shym spel Khasi ia ki klas. Ka daw ka long ba ngam kwah ba haba ki samla jong ngi kin thoh eksamin ha ka Grammar English kin bakla. Namar kane ka jinglong jong kane ka kot, baroh ki dak thoh ha ka English ki don lut ha ka. Ka la jan long hi ka jingsngew don kam lang ba yn pynrung ia ki ; hynrei ka jingkylli ka long kumno yn leh ia kata. Te katba ki riewstád kim pat iabeit jingmut ia kane, ki nonghikai bad nongpule ki lah ban pynrung ia ki dak C, F, Q, V, X bad Z kat kum ka jingbit jong ki. Ia u G, u Ñ bad Ï kiba la don lpa ym dei ban klet.

Ka rukom pyniasoh ia ki kyntien ruh ka kham pher ha kane ka kot mynta. Nga da sngew dei hi ban thoh *ha rum, ha neng, ha khmat, ha dien, ha shwa* haba pyndon kam ia ka preposition : namar tang ki *ha* kiba dei ki preposition hok ki *rum, neng, khmat, dien* ki dei ki noun ; baroh ki dei, lane kdew, ia ka jaka. Kane ka kot kam shah ruh ban thoh : iaka, ianga, iau, iaphi, jongnga, jongngi, etc namar *ia* bad *jong* dei ki preposition, katba *ka, nga,* ki dei ki pronoun ha kum kitei

ki synjuk. Kumjuh ruh ha ki verb ba la pynlong da ka *prefix* lane *infix* ha ki jingthoh jong bun na ngi, la pynkhlad : pyndon kam, pyntrei kam etc. namar *kam* ka dei ka noun, tang ka *don* kaba dei ka verb tynrai kumta ruh *jingdon kam, jingpyrkhat kam, jingtrei kam* bad kum kita. Ia ka rukom pyniasoh kyntien haba thoh ia ka adjective, nga pyrshang ban bud ia kine ki nuksa: basngaid, baieit, basniew, babha : hynrei *ba don kam, ba don nam, ba don burom;* ngam sngew dei bad ka noun kan iakhleh wat lada ngi pyndon kam ia ka ban batai ia kawei pat ka noun ruh. Bun kiba kum kitei, hynrei lada leit jia ba teng teng ki mih ha ka rukom barim, ka leit long pat ba ngam lap iohi ha ka por ba shon.

Nga sngew pyrshah shibun ia ki jingpyrshang ban pynkulmar ia ka rukom spel dak. Ki jingpyrshang ki lah ban pynslem pynban ia ka jingithuh ia ka ktien Khasi. Ka kam ban leh ia kum kata ka dei ka jong ki phoneticians bad morphologists ym dei ka jong uno uno uba nang thoh. Don da kawei pat ka jait jingpule kaba leh ia kata ka kam ; bad ym ju tynñian ha ki paidbah ba kin pynlut por ha kum kita.

Khatduh khatwai, ki samla kiba pyndon kam ia kane ka kot, kin ym shem jingeh lashai lashisngi ynda kin pule ia ka grammar English jong ka phew snem ban wan.

Gratus, H. W. STEN,
New Kench's Trace,
Shillong 793 004
March 15, 1987.

KI LYNNONG

LYNNONG I

KA NOUN

1. Ka kyrteng ba la ai ia kaei kaei kaba ngi lah ban iohi, ktah, bad pyrkhat bad kaba bud ia ki kyntien marwei kum *u, ka, i, ki* ka long ka *noun.* Kumta, *John, Don, Lucy, bneng, khyndew, jingiap, phlang, dkhiew, miaw* ki dei ki noun. Na kitei ki nongmuna lah shuh shuh ban pyni ba ki dei ki briew, mrad, sim, ne jaka. Ka kyrteng *briew* ruh ka dei ka noun namar lah ban batai ia ka jingmut kumne: *briew* ka mut uba iaid ar kjat, u shong ha ïing, ha ka shnong, u phong jaiñ, u pynkha khun kum ki mrad ban roi ban par.

Ki dak kynriang ha ki sentens ha rum ki dei ki noun.

U *briew* u la stád palat mynta ki *por.*
U *John* u ïám.
Ka *ding* ka bur.
Ka *jingïap* ka rong noh ia uwei u *briew.*

Na kitei ki nuksa lah ban iohi ba ka noun ka don kam ia kitei ki kyntien ba la kdew na neng ban lam lynti.

2. Ka noun ka paw ha ki katto katne tylli ki dur kat kum ka jingsngew ki briew. Ia ka kyrteng u briew, mrad, sim, jaka bad ki phlang ki kynbat ia kiba la ai tang ia ki hi, ngi khot *proper noun:* kata, ka kyrteng bathikna. U John, ka Lucy, u kulab, ka Shyllong,

baroh ki dei ki kyrteng jong ki hi bad ym lah ban ai sha kawei pat ka jait. Ngim khot ia ka Wah Kupli da ka wah Kuláb namar kata kam dei ka kyrteng jong ka.

3. Ia ki kyrteng ba ai kyllum ia ka jait jong ka noun, jait briew, mrad, syntiew, dieng, maw la khot *common noun*. *Common* noun ka mut ka kyrteng ba iaioh lang; hynrei lah ban pynbynta sha ki tnat. *Mrad* ka mut *ksew suri, sniang,* etc.; *sim* ka mut *tuta, saro, phreit* etc.; kata, kiba iaid saw kjat bad kiba her da ki thapbniang. Lada ai kyrteng kyrpang, kum, Topu lane Trot ia u ksew, kata ka kyrteng ka kylla *proper noun.*

4. Don ki kyrteng ba ngi ai ia kiei kiei kiba ngim lah ban iohi da ki khmat lane ktah da ki kti; hynrei ngi sngewthuh ia ka bor jong ki, ka kam, bad jinglong da kaba shu pyrkhat. Kum ia kita yn khot *abstract noun.* Don na kum kita ki noun kiba shim ia ka *kynnoh jing-* na khmat don ruh kiba sah kumjuh. Kiba don *jing-* ki long kum kine: *jingbha, jingïap, jingitynnat, jingieil, jingkyrduh* etc.

5. Kita ki noun bym don *jing-* kiba pyndep ia kajuh ka kamram ki long kum kine. : ka *neng,* ka *rum, ka im, ka ïap, ka bha, ka sniew,* etc. Ka nuksa :

U dieng ka *jingtip* ia ka *babha* bad ka *basniew;* lane dieng adong u la don ha Eden.
Kumno ngan leit ma nga haba ngam tip ia ka *rum* ka *neng?*
U diengduh jong me u iarap,
U shan ha ka *hiar* ka *kiew.*
Ia ka *bha* ka *sniew* jong u briew te ngam tip.
Kin iatip hi ia ka *ïap* ka *im* la jong.

2. Ka long shynrang-kynthei (sex)

6. Ka kyrteng *gender* ba ki English ki shim kyl-liang na ka Latin ka la rung ruh ha ki grammar ba la mih ha kine ki snem ba la dep kiba batai shaphang ka ktien Khasi. Ha kane ka jingpule, yn kdew ia ka long shynrang-kynthei lane *sex* ha ka jaka kata ka *gender*. Ha ka kren bad thoh Khasi, ngi don khyndiat tylli ki noun kiba pyniapher ia u shynrang na ka kynthei. Kita ki khyndiat tylli kiba iathuh shai ia ka sex ki dei kine.

Shynrang	*Kynthei*
bah	kong
kpa	kmie
pa	mei
parad	meirad
pasan	meisan
pakha	meikha
paieit	meiieit
panah	meinah
kthaw	kïaw
kynum	kong, hep
kyrtong	kynthei
kñi	meisan, meiduh etc.
saheb	mem
sohmoh	kynthei
ryngkuh	kynthei

7. Lait noh kitei ha neng bad sa kawei ar ka kyrteng kaba lah ban pynkha na ki; ym don jing-kylla ha ki dak lane ha ka sawa jong ki noun Khasi. Ngi ong hi *nonghikai, doktor, khynnah, nongshet,*

masi, ksew, sim, etc., ia baroh kynthei bad shynrang ha la ka jait ka jait. Ha ka ktien riewlum kum ka Mizo lah ban sngewthuh ia ka kyrteng shynrang ba ka kut ha u *a* bad ka kyrteng kynthei pat ha u *i* (e.g. Lalsawma - Lalsawmi).

8. Ha ka ktien Khasi, ngi pynlong kynthei wat ia ki shynrang ruh ha kum kine ki noun : *sim, paro, dohkha, tuta,* etc. bad pynlong shynrang sa ia ka kynthei: *dkhiew, bseiñ, ngap, dohthli, khñiang, wieh* etc. Dei ban don u sim bad ka sim lane bad shynrang bad kynthei (lait noh u wieh) ba ki kynja baim kin roi ha la ka jait ka jait; hynrei ka ktien ka shah ban ñiew kyllum ia ki. Ngim dei ban klet ba haba ngi iohsngew ba don ba ong *u briew, u paidbah* u nongkren um mut tang ia uwei ha kum kine ki sentens.

U briew u la bun ha kata ka jingialang.
U paidbah u iatur lymmuh kat shaba ñiah ia u.

9. Ki noun Khasi ki shaniah ha kawei pat ka klas ban pynthikna ia ka jingmut; namar lait noh kitei ki noun ba la pyni ha ka dkhot 6, ngim sngewthuh ia ka *sex* ka noun.

Khún, mynta ka sngi phi hap pep klas.

Ka noun *khùn* ka lah ban kdew ia u shynrang ne ka kynthei, bad ka lah ruh ban kdew ia baroh ki khún. Lada u nongkren u kwah ban shai, kata ruh, haba u don bun ki khun, u lah ban ong :

Khún, mynta ka sngi *me* hap pep klas ;
Khún, mynta ka sngi *pha* hap pep klas.

Lada u kpa u kren ieit bad burom lei lei, ngim sngewthuh la u mut ia ka kynthei ne u shynrang, ne ia baroh lada u ong, *Khùn, phin hap pep klas mynta ka sngi.*

3. Ka jingiadei (Case)

10. Ia ka jingiadei jong kawei ka noun bad kawei pat lane bad ka pronoun ha ka sentens la kdew da ki Determiner. Yn sa batai ha ka lynnong III.

Ia kata ka jingiadei la khot *case* ha ka English, tang ba kam dei ka case ha kashari. Kine pat ki don da ki kyrteng : hynrei la rai ia kita ki kyrteng da ka jingmut ba don ha ka jingkren. Yn kdew lpa ba kita ki kyntien kiba kit jingmut ki dei ki *preposition* ia kiba yn batai bniah ha ka lynnong bakyrpang ha kane ka kot.

Case		*Ki nuksa*
Nominative	:	U briew u la wan. U John u ïam.
Dative	:	Nga ai shwa ia u John. U la ai ia ka bol ha nga. ia
Instrumental	:	Ki phah leit da nga.
Ablative	:	Ki kyrpad ba ngan siew na lade
Locative	:	Ki phah ia ka shithi sha Jowai. Ki ieh ia u ha Jowai.
Genitive	:	Ka dei ka ïing jong u John.

11. Ia kine ki jingiadei ha pdeng ka noun bad ka noun (lane pronoun) ha ki sentens lah ban batai kat kum ki kamram ba ki pyndep bad ka jingmut ba ki pashat.

Haba u nongkren u iathuh ia u nongleh ia ka kam, ka noun ka long *subjective* namar ka kam ka sdang na ka. Ia ka noun kaba pdiang lane shah ia ka jingleh ha kano kano ka rukom ngi khot *objective*, kata, shu shah lane shu pdiang. Ia ka noun kaba kdew ia ka jingdon-jingem bad ka jinglong kynrad ka noun ngi khot *genitive*, bad kane ka paw shai ha ka jingpule namar ka wan ha dien ka preposition *jong*. Ha kino ki khen ba ki long subjective, objective bad genitive, yn pyni ha rum:

Subjective	*Objective*	*Genitive*
Nga	ia nga ha nga	jong nga
U John	ia u John ha u John	jong u John
I pa	ia i pa ha i pa	jong i pa

12. Dei ban kynmaw ba ki noun bad pronoun Khasi kim kylla ha ka jingbun ki dak ne ha ka sawa ka kynnoh kumba long ki jong kiwei pat ki ktien ka pyrthei. Lada dei kawei ka miaw ba bam ia ka khnai ne ar tylli ki miaw kiba bam ia kajuh ka khnai, ne kawei ka miaw ba bam ia ar tylli ki khnai, ngi khot hi *miaw, khnai* ym dei *cat cats cat's* lane *rat rats rat's,* kumba long ki noun English. Shuh shuh, hangne ruh dei ka preposition bad ka article kiba pynkylla ia ka jingmut.

4. Ka Jingñiew (Number)

13. La ki noun Khasi kim don jingkylla ha ka jingbun ki dak bad ki sawa ; ngi don ka ñiew ngut ne tylli bathikna da kaba ngi pyniapher ia uwei na ki ar lane kham bun. Haba ñiew briew ngi pyndon kam da ka *ngut;* haba ñiew ia kiwei pat ki noun da ka *tylli.* Ha ka English la khot ia ka jingñiew da ka *number.* Haba tang uwei ki ong *singular,* haba palat ia uwei *plural.* Yn pyndon kam da kitei ki kyrteng English ha kaba kdew ia kane ruh.

Singular	*Plural*	
U briew	ki briew	(ym dei *briews!*)
Ka briew		
I briew		
U kpa	ki kpa	(ym dei *kpas!*)

Baroh ki noun Khasi ki long kum kitei ar tylli ki nuksa. La kdew da ka article ia ka jingbun ne khyndiat.

14. Don ki noun ia kiba ngim lah satia ban ñiew ia kiba ngi shim ba ki long tang kawei. Ki nuksa : *doh, snam, um, ding.* Hynrei haba buh da ka article na khmat ka jingmut ka kylla kum ha ki nuksa (2) bad (3) kumne ;

(1) Ka *doh* sim ka bang shibun (ka doh jong kano kano ka sim)
(2) Ki sim - ki doh ki la jah (ki kynja sim bad mrad).
(3) Haba shoh ia nga *ki eriong* (jingtynjuh).
Haba shlei ba beiñ *ki um* (jingtynjuh).

Ngim ju ong: "ki snam ki jaw," lane "ki ding ki rhem."

Haba pyndon kam da ka jingthew tarajur ne ia ki bynta barit, ngi ong *shi,* kata ia ka *wei* ukm: shi lyngkhot ka doh, shi jaw ka um. Haba la palat ia ka *wei* nc *shi* ngi ñiew : *ar, lai, saw,* ter ter.

15. Don ki noun kiba kdew sha ka babun; hynrei la kren kumba ka long tang kawei, ka spah, u ksaiñ, u shñiuh u slap, u dkhiew, u kba etc.

16. Na kitei ki jingbatai ha neng, yn thaw ia ki shynrong sentence ban pyni ia ki kamra ba kita ki noun (thoh lyngkot N) ki rung.

1) U A u la stad palat mynta ki B
2) U A u ïam.
3) Kaei ka A jong phi?
4) Ka A jong nga ka long u C
5) Ka A ka jop ia ka D .
6) Ka A ka A jong u kam thikna shuh.
7) Kin iatip hi ia ka F ka F .
8) Kane ka dei ka A jong u C

Ha ka kamra A jong ka shynrong (1) lah ban pyndap da kine : *briew, khynnah, paidbah,* wat, *hati* ruh. Da kijuh lah ban pyndap ha ka kamra A jong ka shynrong (2). Ha ka kamra A ka (3) bad (4) kan rung tang *kyrteng,* katba ha ki kamra A ka shynrong (6) lah ban rung kum : *iap-im, shong-sah, thiah-dem, ïaid-ïeng, bam-dih.* Ka kamra A ka shynrong (5) ka pdiang ia kine : *jingbha, jingsniew, jingminot, jingiaituh, jingieit, jingshun* bad kum kita ki jur kiba iapyrshah kawei ia kawei tang ba kin rung ha kajuh ka sentens. Ha ka

kamra F jong ka shynrong (7) ruh lah ban pynrung da kitei ki jur ha ka shynrong (5) hynrei ka kham pdiang ia kine ki jur baiapyrshah kawei ia kawei : *iap-im, bam-dih, shong-sah, thngan-kdang* etc. Ki kamra C ba paw ha ki shynrong (4) bad (8) ki pdiang ia ki noun ba long kyrteng briew: *Don, Mon, Lon* etc. katba ka kamra D jong ka shynrong (8) pat ka pdiang ia ka mar: *tari, ïing, jaka* etc.

Ha ki lynnong babud, ia ka Noun yn thoh lyngkot N haba batai ia ka shynrong.

KI JINGPYRSHANG

1. Pyndap ia ki kamra balait da ki noun :

   (1) U .... u mareh stet.

   (2) U .... u don shibun ka ....

   (3) Ka .... ka la bam lut ia ka ....

   (4) Ai ha u .... ia ka ....jong ....

   (5) Ka .... ka bam ....

2. Pynbeit ia kaba bakla ha kine ki sentens :

   (1) U Shyllong ka long u nongbah ki Meghalaya.

   (2) U dkhiew ka la boi ia ka wieh.

   (3) Ka Tlang u la wai tang shu wan ki pyrem.

   (4) I pa ki la ap ia nga katta.

   (5) Ki ja u jem palat.

3. Thoh shiphew tylli ki *common noun* ne kyrteng kyllum kiba kum kane : *briew.*

4. Pyndap sa san tylli ki noun kiba kum ka *jingiap*, bad iathuh ha kaei ka jait noun phin buh ia kita kiba phi thoh.

5. Thoh kawei ka sentens ban batai kumno ngin lah ban ithuh ia ka noun ha ka thoh Khasi.

6. Ai ia kine ki kyrteng English ha ka Khasi :

Bull, cow, dog, bitch, governor, governess, boar, sow, piglet, men, women, moon, sun.

7. Kdew tang ia ki noun ha kine ki sentens :

(1) U briew ba wan na Africa u kwah iakynduh ia u nonghikai jong ngi ha Jowai.

(2) Ka jingminot jong u Don ka la pynjop ia u ha ka jingialeh ban poi sha kliar.

LYNNONG II

KA PRONOUN

17. Don ar tylli ki snap ha kane ka kyrteng: *Pro* bad *noun*. *Pro* ka mut *na ka bynta,* bad *noun* ka kyrteng, *Pronoun,* ka kyntien kaba ïeng ha ka jaka ka kyrteng.

18. Hynrei ka *pronoun* kam lah ban mih bujli ia baroh ki noun ha ki jingiakren - iakhana. Ka pronoun ka pynlyngkot ia ka jingkren bad jingthoh ; bad haba lyngkot, ki nongsngap ki lah ban kynmaw khlem da kylli ar sien lai sien na u nongkren. Kawei pat ka kamram jong ka pronoun ka long ba ka pynlait ia u nongkren na kaba jer kyrteng ia lade ne ia kiwei pat.

19. *Nga*. Ka pronoun *nga* ka kdew tang sha u nongkren ne nongthoh. U sdang ma u ban kren ne thoh bad u pynpaw ia la ka jingsngew ha u nongsngap. La batai ha neng ba ka pronoun ka pynlait ia u nongkren na kaba jer kyrteng ia lade ne ia kiwei pat.

Yn ai nuksa na ka jingiakren hapdeng u Do bad uwei pat ha kaba u Do u shu jubab.

Do la ong ba *Do* la dep bam.

Ha katei ka nuksa ym don pronoun satia, namar ba u Do u jer kyrteng ia lade. Ha ka ktien Khasi ngim

ju kren koit kumtei. Haba pyndon kam da ka pronoun, ka jubab u Do kan long,

Nga la ong ba *nga* la dep bam.

Ka *nga* ka ïeng ha ka jaka ka noun Do. Shim sa ka jingiakren kylliang ha pdeng u Lo bad u Do ban iohi ia ka kamram jong ka pronoun *nga.*

LO. Ko Do! Kane kam dei ka jong *Lo* ?

DO. Em Lo! Ka dei ka jong *Do.*

Lada ngi thep da ka pronoun *nga,* ka jingiakren kan long kumne :

LO. Ko Do! Kane kam dei ka jong *nga* ?

D.O Em Lo! Ka dei ka jong *nga.*

20. *Nga* nga. Ha ka ktien Khasi ngi pyndon kam ruh ia ki *nga* nga, kum :

Nga nga la dep siew ho !

Nga nga ong ba u la king khlieh.

Ka jingkylli ba mih ka long, la baroh ar ki *nga* ki dei ki pronoun. Ka paw ba tang ka *nga* banyngkong ka dei ka pronoun, namar la ban ruh ha ka. Ka *nga* baar ka long ka kyntien trei kam kaba pynthikna ba ym dei uwei pat uba la dep siew lane uba ong ba uwei pat u la king khlieh. Kumta ka pynthikna ba u nongkren u la dep leh ne ong ei ei. Yn batai ia kane ha ka lynnong III.

21. *Me.* Kane ka pronoun ka kdew ia u nongsngap uba don ha jan lane ha jngai bad lah ban

iohsngew ia u nongkren. Ngi pyndon kam ia kane ka pronoun haba:

a) ngi duwai ha u Blei, kum, "Ngi nguh ia *me* a Blei ba lah baroh."

b) ngi kren ia u khynnah la u khún, u para, u pyrsa ne une uno, kum :

Me la dep pule kot ?

Ale noh *me*!

k) haba mai, khroh, ne kren ieit, kum :

Me lah ban leh ia kane ka kam ?

Me wat ju leh jaituh shuh ho.

d) iakren para lok bad para ba iaryngkat rta, kum :

Wat ju thok *me* ia nga.

Nga la tip ia ka buit jong *me*.

e) u nongkren u ñiew beiñ ia u nongsngap, kum :

Ym don ba salia ia *me*.

Ngam tieng ei ei ia *me*.

22. *Me* me. Ngi ban ar sien ia ka *me* hynrei tang ka banyngkong ka long pronoun.

Me me la kular em ban leit ?

Me me long u Khrist, u khun u Blei.

23. *Pha*. Ka pronoun *pha* ka kdew ia ka nongsngap. La ju pyndon kam ha kum kine ki khen.

a) Haba kren ieit bad burom ia ka ri, kum :

Ri Khasi, ri Khasi, nga ieit ia *pha*.

Khublei *pha* ka ri itynnat
Ri basuk ka bym ju blád;
Jingsngewbha jong *pha* harrukom
Mynta hi to ai ngan mád.

b) Haba iakren ki kynthei para lok, kum :
Ap *pha*, ngam pat dep.
Imat u don jingmut keiñ, *pha*.

k) Haba kren ka kmie ia ka khun, ka para, ka khunruit, bad ia ka nongtrei, kum :

pha ialeh iakam aïu baroh shi sngi ?
pha la dep sait tiar ?

d) Haba mai bad ñiew beiñ, kum :

Kum ia *pha*, ym don ba tieng.
Pha dei ban mih noh nangne, *pha* ka riewnar.

24. *Pha* pha. Tang ka *pha* banyngkong ka dei ka pronoun

pha pha ong ba *pha* tip ?
pha pha long ka bariewspah, *nga* nga long ka baduk.

25. *U*. Kane ka pronoun *u* ka kdew ia uwei pat u briew ubym dei u nongkren ne nongsngap: hynrei uta uwei pat u lah ban (a) don lang ha kajuh ka jaka ryngkat bad u nongkren bad u nongsngap; (b) don ha jngai sha bym ïohi ka khmat.

Phi ithuh ia u Kui ? *U* long kumno ?
U long uba da bha palat.
U khun jong phi u pas ?
Hooid, *u* pas. *U* jong phi pat ?

U pas.
U jongno une pat ?
U jong nga.

Dei ban kynmaw ba ym baroh ki *u* kiba long pronoun. Ki *u* ki long pronoun tang haba ki ïeng ne ka bynta ka kyrteng lane noun.

26. *Ka.* Kane ka pronoun *ka* ruh ka kdew ia kawei pat nalor u nongsngap. Ka briew kaba doñ ha jan ruh ka long hi kum ha jngai, ha kum kine ki nuksa.

Ka long ka khynnah batip sngi phi saheb. *Ka* kohnguh hukum bha. Lada phi thung ia *ka*, phin ym babe

Ka Doli ka la leit?
Hooid, *ka* la leit.
Ka jongno kane?
Ka jong nga.

Ym baroh ki *ka* ki long pronoun. Ngi kheiñ pronoun tang haba ka kyntien ka rung ha ka jaka ka noun.

27. *Ka* ka. Kaba long pronoun hangne ruh dei tang ka *ka* banyngkong. Ngi ban ar sien ia kane ka kyntien kum ha kine ki jingkren.

Ka ka long ka bahok, nga pat u bapap.
Ka ka ong ba ka la iohsngew ia ka jingkhot.

28. *I.* Ngi pyndon kam ia kane ka pronoun *i* ha kine ki jingmut ha rum, hynrei kane ruh ka long pronoun tang haba ka ïeng na ka bynta ka noun.

a) Haba ñiew beiñ kum :
I lah hi ban thaw aiñ thoh Khasi ?

b) Haba ñiew kor, kum :
I pa i ong ba *i* la wan na thma.

k) Haba itynnat ia ki barit, kum :
I la ïap artat.

Ia i dkhiew, i sim, i wah dúid haba ianujor bad kiba kham heh ban ia ki ; hynrei kitei ki *i* ha shwa ki 'dkhiew,' 'sim' bad 'wahdúid' kim dei ki pronoun.

29. *Ngi.* Kane ka pronoun ka kdew sha ki nongkren ne nongthoh kiba palat ban ia uwei ne kawei. Lada buh kum ka jingkheiñ kan long kumne :

Nga + phi = ngi
Nga + ka = ngi
Nga + u = ngi
Nga + i = ngi
Nga + ki = ngi

Katba nga + nga pat long *nga.*

Ka pronoun *ngi* ka pynlyngkot ia ka jingkren ne jingthoh haba ngi la sngewthuh ia kaba ngi mut.

Shim ia kawei ka nuksa. U Der bad u Ther ki iapule ha Shillong. Ki dei ban siew bai skul ba kin lah ban ialeh eksamin ; bad ki thoh shithi sha la u kpa. Lada ym pyndon kam ia kane ka pronoun *ngi* kin thoh, lehse kumne :

Pa baieit,

Sngewbha phah peisa ia *U Der bad u Ther* ban siew bai skul namar u Headmaster un ym shah ia

u Der bad u Ther ban shong thoh eksamin khlem da siew lut ia ka bai skul.

Ha ka jaka "u Der bad u Ther" ha neng, kin pynlyngkot shibun lada ki thoh *ngi.*

Kane ka pronoun *ngi* ka lah ban ruh kdew sha ka jait bynriew baroh. Nuksa :

> Ynda nga la pule bniah ia ki ktien jong u, nga sngew ba ka ri kan dang khie khynraw da kum wei pat, lada *ngi* long kiba snar. (Soso Tham)

Teng khat hangno re, don uwei ar u nongthoh uba pyndon kam da ka pronoun *ngi* haba u kdew ia lade, bad haba u thoh hi marwei ruh. Lada ngi bat bha ia ka aiñ thoh, "nga bad nga" kam dei ban mih "ngi." Nalor kitei ha neng, ki *ngi* ba long pronoun ki long kito ia kiba ngi lah ban pyndap ha kum kine ki jaka balait harum.

...... thoh sha ka sorkar, hynrei kam sngap ia....

Kane ka dei ka ri jong ......

30. *Ngi* ngi. Tang ka *ngi* banyngkong kaba long pronoun.

Ngi ngi ngeit ba ka bha ban leit noh.

31. *Ki.* Kane ka pronoun *ki* ka kdew ia palat ban ia uwei u briew. Kita ki briew ki lah ban don ha jan ki nongiakren; ki lah ruh ban ym don ha jan. Ki nongkren bad nongsngap ki sngewthuh iano ki iamut.

> *Ki* iapas lut ?
> Hooid. *Ki* iapas.

Ha kitei ki pronoun ha neng lah ban pynrung kham bun kyntien lada ngi jied ban pyndon kam da ki noun, kum :

Ki khynnah ki iapas lut ?
Ki khun ki iapas lut ?
Ki para ki iapas lut ?
Hooid. Ki khynnah ki iapas lut.
para
khun

Ki *ki* ha kitei ki sentens pat kim long pronoun satia. Lada u nongsngap u don khun lai ngut : u Do, u Lo, bad u So, lehse kam da shim por bad jaka eh ; hynrei lada ka *ki* ka thew ia ki khynnah baroh, la hap ban jer kyrteng lut ia ki kum ha kane ka jingkylli ha rum.

Hangno ka skul jong *ki* ?
Mano ba ai ia *ki* ?

Nujor bad kine harum :

Hangno ka skul jong u Do, u Lo, bad u So ?

Lada don haduh shi hajar ngut ruh, hap jer kyrteng lada u nongthoh u kwah ban kiar na ka pronoun *ki*. Ha ka kren hi, ngim ju pyndon kam noun haba ngi la sngewthuh iano ngi mut.

32. *Ki* ki. Tang ka *ki* banyngkong ba long pronoun.
Ki ki monjur ban trei.
Ki ki ong kumno shaphang kane ?

Lada spel kumba kheiñ lang ban mih jubab ki, kan long kumne :

Ka + ka = ki

I	+	i	=	ki
Ka	+	i	=	ki
U	+	u	=	ki
U	+	ka	=	ki
Ka	+	ki	=	ki
I	+	ki	=	ki
U	+	ki	=	ki
Ki	+	ki	=	ki

Ka Pronoun *ki* ka iaïd kam haba kdew ia kiba ym don jingim kum ki briew ruh. Kumta ngi kren :

Kylli : Kito ki soh ki la pyut ?
Ki ksew ki la dep ja ?
Ki dieng ki la tyrkhong ?

Jubab : *Ki* la pyut
Ki la dep
Ki la tyrkhong.

33. Tang ha ka jubab ba ka *ki*, ka long pronoun ym ha ka jingkylli.

33. *Phi.* Na baroh ki pronoun ba la kdew ha neng, pher eh kane, namar ka kdew sha u nongsngap bad ki nongsngap. Kane ruh ka pynlyngkot ia ka jingkren bad jingthoh kum ka *ngi,* bad ki.

(a) Sha u nongsngap. Haba kren don akor ia u briew ne ka briew ym ju pyndonkam da ka pronoun *me* lane *pha.* Kumta ka eh shibun ban rai la ka kdew ia u briew ne ka briew.

Phi iohsngew aïu nga ong ?
Ngan ai kulom ia *phi.*
Kane ka jong *phi.*

(b) Sha ki nongsngap, kum ka *you* ki English ka *phi* jong ngi ruh ka kdew sha ki briew ba palat ban ia uwei.

Me	+	pha	=	phi
Me	+	me	=	phi
Pha	+	pha	=	phi
Pha	+	i	=	phi
Me	+	i	=	phi
Me	+	u	=	phi
Me	+	phi	=	phi
Me	+	ki	=	phi
Pha	+	ki	=	phi
Pha	+	phi	=	phi
Phi	+	phi	=	phi.

Namar kane ka jing'ong ka ktien Khasi, ki nongwei ki shem jingeh shibun ban batai hok shaphang jong ka. Kumta ka *phi* jong ka ktien Khasi ka kdew ia khatwei tylli ki jingmut. Ki nongthoh kot ki lah ban bujli da katei ka jingkheiñ ha neng ha ka jaka jong ka kum :

Phi dei ban leit (tang uwei)
Phi dei ban leit.
Phi dei ban ialeit.

Lait noh ha ka jingkren banyngkong, ha baroh ar kiwei pat lah ban pynrung ia baroh khatwei tylli kitei ki jingkheiñ ban ioh ia ka pronoun *phi.*

34. *Phi phi.*

Tang ka *phi* banyngkong kaba long pronoun

Phi phi long ka mluh ka pyrthei.
Phi phi ong ba nga long uei ?

35. *Lade*. Namar ba yn sa batai hadien, kan biang na ka bynta kane ka lynnong ban batai ba kane ka *lade* kam kdew ia u shynrang ne ia ka kynthei. Haba pyndon kam ia kane ka pronoun, ngi kdew ia u nongkren, u nongsngap ne ia ubym don ha jan ruh. Ki nuksa :

Ale ! ngin iabam ja noh.
Bam shwa ia *lade*.
Ngan bat noh hi ha *lade*.
Leh noh hi da *lade*.
U khur lut sha *lade*.

Ka *lade* ka lah ruh ban long noun teng teng kum ha kine ki jingkren.

U buhrich *lade* = la ka met (N)
Ka *lade* = (met) te la biang keiñ.

36. *Baroh*. Haba ym don noun kaba bud ia kane ka kyntien ka long pronoun ; hynrei haba ka noun ka búd na dien, kam dei ka pronoun. Ki jingkren ha kiba ka *baroh* ka long pronoun ki long kum kine :

Baroh ki la leit, sah sa tang uwei.
Khot ia *baroh* (= ki briew).
Wan rah *baroh* shane (kata ia ki tiar).
Baroh ki la leh pop, bad ki la duh noh ei ia ka burom u Blei.

Haba ka ïeng na ka bynta ka noun, ki tiar, ki mrad ki briew, ka *baroh* ka long pronoun. Kine de ki long pronoun haba ki ïeng ha ka jaka ka noun, *shiteng, katto katne, khyndiat, shiliang, shibun, byllai* bad kum kine ki jait.

Shiteng ki la leit, *shiteng* ki dang sah.
Katto katne ki la wan.

Shibun la khot, *khyndiat* la jied.
Shiliang ki kyrshan ia u Syiem ; *shiliang* ki pyrshah
Byllai ki ialeit peit ia u Manik Raitong.

37. *Ba.* Tang kane hi ka *ba* kam pynpaw shai ia ka snap jong ka pronoun ; hynrei lada pynsnoh bad *u, ka, ki, i* ngi ioh ia ki pronoun kiba shai, namar ki ïeng ha ka jaka ka noun. *Uba, kaba, iba, kiba,* ki don jingiadei bad ki briew lane kiwei pat ki noun. Hynrei ngim ju kren, *ngaba, phaba, phiba, ngiba.*

Uba wan te un ioh, *uba* jah te la duh.
Dei kata hi *kaba* leh ia kane.
Iba tuh ia u khulom, in shah pynshitom,
Khot lut baroh. *Kiba* wan kin wan, *kiba* jah kin jah.

Teng teng pat tang ka *ba* ruh ka long pronoun. Kham iohsngew ia kane ha ka jingkren, ban ia kaba ngi lap ha ka jingthoh.

Dei ma me *ba* shoh ia u Ksew ?
tuh doh ?
pep skul
phong tupia saw ? etc

38. *No.* Ka kyntien *no* kam paw eh ha ka jingthoh, khamtam ha ki kynja *ese* ; hynrei haba sngap ia kaba ia-kren ki briew ha bun ki jaka, don teng teng ba ka long pronoun. Ba kan shai ba ka ïeng ha ka jaka ka noun ha ki jingthoh, la dei ban lam khmat lpa da kiwei ki kynnoh.

Shuh shuh, la ju pyniaid kam ia ka haba kren beit lane haba kylli. Haba pyndon kam kumta, kam shym kdew satia ia u briew ne ka briew bathikna. Ka kdew kyllum khlem da jied iano la kwah.

Uno uno
Ino ino ruh long hi tang ba la leit pynikhmat.
Kano kano

Uno uno na phi uba leh ia kane,
un ioh la ka nong.

Ino ino iba kloi, to in nang wan.
Kano kano kaba kloi, ka mat ioh shato.
Kino kino kiba jah, kin hap jubab.
Mano mano ruh lah hi ia kum kata ka jait kam.

Ngim ju pyniaid kam pat ia kum kine la ha ka kren ne ka thoh : *Ngano, ngino, phano, phino, meno.* Hynrei ngi iohsngew ba don ba kren kumne :

Phi dei i khun *no,* i ksiew *no* ?

Kata haba kylli bad ap ia ka jubab. Kumta haba kylli ngi iohi ia ka bor jong kane ka *no* kum ha kine harum.

Mano ba shim ia ka kot jong nga ?
Mano ba wan khun ?
wad ia nga ?
kwah leit ?
kwah sah klas ?

39. Don ki pronoun kiba kdew ia ka neng ka rum, ka jngai ka jan jong u briew ne u mrad, ne kaei kaei katba kum ka rukom ba ki pynlong shynrang kynthei ia kata kaei kaei. Ka ktien English kam don pronoun kiban iaryngkat bad kine ; hynrei ka kyrteng te ka don. Ki khot *demonstrative pronouns.*

-ne. Lada thoh tang marwei, *ne* kam lah long pronoun ; hynrei ha kum kine ki jingkren pat ka long.

Une u la wan.
Kane ka la wan.
Kine ki la wan
Ine i la wan.

Lah ban pyndon kam haba la ithuh bha ia ki briew lane khlem ithuh ruh. Shuh shuh, lah ban long ia ki mrad bad kiwei kiwei ruh.

Une te uba dait briew (u ksew, u miaw, u khla etc.)
Une u la ïap na tynrai (u dieng, u syntiew, etc.)

-tai. Ia u briew ba don kham jngai na u nongkren ; lane ia u mrad, u dieng, u maw. Lah ban bynrap bad ka *-tai* da *u-*, *ka-*, *ki-*, *i-*.

Utai. Kane ka pronoun ka kdew ia u briew ne kano kano ka noun ba don sha jngai eh na ki nongkren. Ba kan long pronoun ym don kam ban jer kyrteng ia ka noun. Ki nongiakren kin sngewthuh hi ba kane ka pronoun ka ïeng ha ka jaka ka noun. Kum ha kine ki jingkren ha rum, *utai* kam dei ka pronoun :

Utai u lúm.
Utai u briew u la leit.

Hynrei ha kum kine pat, *utai*, ka dei ka pronoun.

Shano u la poi ?
Utai u la kham jngai. (u briew, ksew, masi etc.)
Utai te uba la jrong palat ia ki lum baroh (lúm)

Ha kajuh ka lynti, *ka-*, *ki-* *i-* lah ban pynsnoh bad ka *-tai* ban kdew ia ka jingjngai kita ki briew ne ki kynja ba don kyrteng.

Katai ka la kham jngai.
Kitai ki la kham jngai.

Haba kren ieit ne burom *utai* bad *katai* ki kylla *itai ;* kumjuh haba kdew ia i barit bad haba kren ñiew beiñ. Hynrei *itai* kam batai shai la ita ia iba la kdew i dei shynrang ne kynthei.

Shano i pa?
Itai i la wan.
Ia rat *itai* men tieng?

-tei. Kum katei ka jingbatai ha neng, hynrei kane pat ka kdew ia ka jingjrong ka jaka ha kaba ka noun (u briew, ka briew, u ksew, u lúm, ka shnong etc.) ki don haba ianujor bad ka jaka ha kaba ki nongiakren ki shong ne ïeng. Ba kane ka pronoun kan iaid kam, ka jaka ba la kdew ka dei ban long kham ha neng khyndiat.

Na rum : *Utei* hangtei ! U la shong thait.
Utei te phi uba la sngewbha tang ia
Itei te iba ka biria.
Katei te kaba
Kitei te kiba

-thie. Ia kane ka pronoun ngi pyndon kam haba kdew ia kiba don kham sha rum na ka jaka ba ngi iakren.

Na neng : *Uthie* u la mareh
Kathie ka ap
Ithie i kaweh
Kithie ki shad

-to. Haba kdew ia kano kano ka noun kaba don ha jan ki nongiakren ia kane ka kynnoh la pynsnoh

bad ki *u, ka, i, ki* kat kum ka jingñiew shynrang kynthei ia kita ki noun, nangta ngi ioh ia ki pronoun thymmai *uto, kato, ito, kito;* hynrei kim dei ki pronoun ha kum kine ki jingkren kiba kdew ia ka noun de. Ha kum kine ha rum ki dei ki adjective.

Uto u tyllai
Kato ka khnai
Kito ki khnai
Ito i thyrnia

Ha kitei ki sentens ym don pronoun namar kito ki kyntien kim ïeng ha ka jaka ka noun. Kiba kum kine ha rum kiba ki nongiakren ki sngewthuh para ma ki, iaei ki mut, kitei ki kyntien ki long pronoun.

Hangno uta u tyllai ?
Uto ha jan ka lyngknot. (i.e. u tyllai)
Ka Ngi ka la dep khreh ?
Kato du ka la mih. (ka Ngi)
Ki khynnah ki la dep bam ?
Kito ki dang shu iaïeng. (ki khynnah)
Kat ynda dep *ito* ban khreh te la leit sa ka kali. (i briew)

-ta. Kane ka kynnoh ruh ka bud ia *u, ka, i, ki,* ban pynlong pronoun *uta, kata, ita, kita.* Ka noun, la ka long u briew ne ka sur, kam don ha jan ki nongiakren. Haba shu pyrkhat shaphang kà jaka ba kham pher na kaba ju iohi ruh, lah ban pyndon kam da ka pronoun kum, *hangta,* bad *shata, nangta.* Ha kum kine ki jingkren ha rum, baroh kitei ki long pronoun.

U Jan. Lano u Jngai un wan ?
Jim. *Uta* u la wan. (i.e. haba iohsngew ia ka

sur ne sawa jong u Jngai ba u wan).

U Jan. Lah kaba ialeit noh phi, Jim.

Jim. *Kata* ka long ka babha tam. (Ka jingleit)

Jan. Kumno shaphang i Tiew pat ?

Jim. Shaphang *ita* te yn sa iapyrkhat ho. (i.e. i Tiew), Phi ong yn ialeit noh: leit shano ?

Jan. *Shata* keiñ sha ba phi ong mynhynne. (i.e, jaka)

Jim. Don dukan sha *hangta* ? (ha kata i.e. jaka)

Jan. *Hangta* (ha kata) phin ioh kat kaba ka pla jong phi ka shah.

Jim. Ynda wan phai *nangta* (na kata) ngin leit iakhublei ia i Tiew ho.

Jan. *Kata* ruh long hi. (i.e. ka leit khublei)

Hangne shah ka pang ka sat,
Hangne shem ban khlad noh pat,
Ha bneng ngin ym khlad shuh.
Ah ! *kata* ban sngewbha etc. (i.e. jingiashem)

'To khie noh na nga', Khrist un ong.
'Sha ding ka bym ju lip'.

'Ka jinglynñiar bad jingdait bniat,
Junom kan long *hangta*'. (i.e. dujok)

Ei *uta* ba ki iadem (i.e. u briew, u syiem)
Ki nongap langbrot ha sem.

40. Ha ka jingkren babeit pat ngim don ki pronoun kiba kum kine : ***ngane, phane, ngine, ngatai, phatai, ngitai, ngato, phato, phito ; ngatei, phatei, ngitei, ngathie, phathie, ngithie, ngata, phata, ngita.*** Kaba sngewthuh ia kane

ka jinglong ka aiñ kren Khasi kan iarap ban pyn-sngewthuh ia u nongpule u bym dei Khasi kham bha.

41. Haba ngi kylli iano iano, ngi pyndon kam sa kawei ka bynrap ban pynmih ia ki pronoun thymmai. Kata ka kynnoh bynrap ka long *-ei*. Ngi ioh *uei, kaei, iei, kiei*. Ia kano kano kabym thikna, ngi pyndon kam da kane ka *-ei*. Kum haba ïohsngew ia ka jingtrud ka khnai, ka miaw ne ka ksew, ngi kylli :

Kaei kata ?
Yn ai da-*ei* ?

Uei uei baroh uba ngeit ha u un ym jot shuh ; hynrei un ioh ia ka jingim bymjukut.

Kiei kiba ialeit hynne phi tip ?
Iei iba sar ia ka phyllaw ba khuid kumne ?

Ngim ong *ngaei, ngiei, phaei,* namar haba kdew ia *nga, ngi, pha* ne *phi,* ngi ju iohsngew ba kren kumne pat.

Nga nga dei *uei* uban
ym dei
Nga nga dei ngaei ngaban
Pha pha dei phaei phaban
Phi phi dei phiei phiban
Ngi ngi dei ngiei ngiban
kyllur na ka bynta kiwei ?

Uei, kaei, iei, kiei, ki ïeng ha ka jaka *briew,* kata ka mut ha ka jaka ka noun. Lada buh da ka noun hi ki jingkylli kin long :

Nga	nga	dei	u	briew	uba	kumno	u	ban	
Pha	pha	dei	ka	briew	kaba	kumno	ka	ban	kyllur
Phi	phi	dei	ki	briew	kiba	kumno	ki	ban	na ka
Ngi	ngi	dei	ki	briew	kiba	kumno	ki	ban	bynta
	I	dei	i	briew	iba	kumno	i	ban	kiwei

42. Don ki pronoun Khasi kiba shah ia kawei pat ka klas ban leit snoh ha ki. Namar ba u nongthoh um tip shaphang kiwei pat ki ktien ka India, u shem jingeh ban ianujor ia kane ka jinglong kyrpang ki pronoun Khasi; hynrei ka ktien English kaba iatip bun ki samla pule Khasi ka shah ia kawei pat ka klas ban snoh ha ki pronoun tang ha ki khyndiat tylli ym kum ha ka Khasi.

43. *-yn*, *'n*. Na kaba sngap thuh ia ka jingiakren kiba shong ha Sohra, ym lah satia ban pynkhlad ia kane ka snap na ka pronoun. Hynrei lada ka ktien thoh ka dei ban bud ia ka ktien kren khlem da duriap ia ki snap, kan shitom shibun ban hikai ia u nongwei-nongar ban iapei phang. Katba sngewthuh, naduh ka snem 1891 la pyrshang ban pynshai ia kane; hynrei la pynrung ia ka ha ka lynnong kabym don jingiasnoh bad ki pronoun. Kitei ki kynnoh *-yn, 'n* ki dei kajuh. Lada pynjah ia u *y* ki nongthoh bamynshwa ki buh da u ' ; hynrei naduh ba u Primrose Gatphoh u *taip* ia ki poim bakhatduh u kpa la jong, kata, ha ka snem 1935 shwa ban phah sha Ri Khasi Press u la pynjah ia u ' (apostrophi). Kam shym la jia shwa ia kata ka snem. Dang don ki nongthoh kiba dang pyndon kam ia u apostrophi haduh mynta ruh.

Ki pronoun kiba shah ia kane ka snap ban snoh ha ki dei kine : *u, ka, ki, me, pha, phi, nga, ngi,* bad *i.* Ki pronoun ba kha na kitei pat kiba pdiang sngewbha ia kata ka snap dei kine : *uba, kaba, iba.* Ngim ju kren ne thoh *meba, phiba, ngaba, ngiba.* Ka nia ba ai u Hugh Roberts ka ong ba *u yn* ki kylla *u'n. U yn - u'n-un. Ka yn - ka'n - kan ; ki yn - ki'n - kin ; me yn - me' n*

- men ; pha yn - pha'n - phan; phi yn - phi'n - phin; nga yn - nga'n - ngan ; i yn - i'n - in.

Ki jingkren ha kiba ngi lap ia katei ka snap ki long ha kum kine.

Kylli : U Sam *un* wan ?
Jubab : *Un* wan biang por hi keiñ.
K. Ki jong u Bel bad u Dek kin wan em ?
J. *Kin* wan lada ym don ba pynwit ia ki.
K. : Kan
Men
Phan
Un
Kin wan shisha ?
Phin
In
Ngin
Ngan
J. : Hooid.

Ngin khot ia u *ban* wan ; bad *ngin* iatrei lang haduh ban da jop thiaw.

Ha kum kine ruh ngi lap ia katei ka snap iasnoh ha ka pronoun.

Uban
Kaban kren beiñ ia u ruh don hi.
Iban
Kiban

Uban iapoi kha bad ka Dui te un jakhom artat.
Iban leit pyni lynti te phi hi keiñ.
Kaban ïam te ma ka hi.
Kiban poi sha kliar dei tang kiba kiew.

Ngim ju iohsngew ba la don ba kren *ngaban, phaban, phiban, ngiban* lane *ngabyn, phabyn, phibyn, ngibyn ubyn, kabyn, ibyn, kibyn.*

44. *-ym, 'm*. Lada don *y* ne ym don ka jingkynnoh ka long hi kumba um don. Namar kata ka daw, ym lah ban peit dom ia ki jingthoh kiba khlem apostrophi. La sdang ban batai ia kane ka snap naduh ka snem 1891 ha ka rukom ba kham bniah; hynrei ka jingbatai ka pynhun tang ia kiba shu pdiang beit khlem pyni jingeh. U Hugh Roberts u spel *b'ym* (p.95) kaba mut ba la jah u *a,* kata, lada spel beit kan long *baym.* Ka paw na ka jingsngap bha ia ka rukom iakren ba ka kynnoh *ym* hadien ka *ba* ka shai kdar haba u nongkren u kwah ban pynshai ia ka jingkyrngah jong u.

Baroh ki pronoun kiba shah ia ka sawa *n* ban snoh ha ki, ki shah ruh ia u *m ;* la ki nongthoh ki jied ban spel *baym*, *b'ym* ne *bym* haba don ka snap *ba* ha ka kyntien, lane *ym, 'm* ha kibym don.

Um	
Im	
Kam	
Kim	
Ngam	dei ban die tad ia lade.
Ngim	
Phim	
Mem	
Pham	

Kumjuh ruh kum kine harum :

Ubym	— uba ym	ub'ym	lane uba'm	haba kren
Ibym	— iba ym	ib'ym	lane iba'm	ki kynnoh
Kabym	— kaba ym	kab'ym	lane kaba'm	beit
Kibym	— kiba ym	kib'ym	lane kiba'm	*bym.*

Ngi lap ia baroh kitei ki rukom thoh ; hynrei ki nongthoh ki jied ia ka kynhun baar, kata, *u ba ym* etc. Ka pronoun ka ïeng ha la ki kjat khlem da iakhleh bad kawei pat ka snap. Hynrei namar ba haba ngi kren ngim iohsngew ia u *y*, la buh da kitei kibym don apostrophi na khmat. Ha ka poitri lei lei ka da biang bha ban shu spel *bym*.

45. Kata kawei pat ka snap ba iasnoh bad kitei ki pronoun ha neng ka dei ka *verb kyrshan*, lane ka *verb iarap*, namar ka shu kyrshan lane iarap ia ka *verb pdeng*. Yn sa batai ha ka lynnong V.

Ki jait Pronoun

Ki nongthaw aiñ thoh Khasi mynshwa ki la batai ba ki pronoun Khasi ruh ki don la ki jait ki jait. Ki la ai ia ki da ki kyrteng English. Don kiba spel Khasi ruh: u John Roberts, u Frank M. Pugh, bad i D. Franklin ki long kiba paw bha ha ka spel Khasi ia ki kyrteng ba ki English ki shim kylliang na ka Latin. Namar ba ki nongpule ki lah ban bakla haba thoh English pat, ia kita ki kyrteng yn spel kumba lap ha ka Grammar ki English.

46. Ki pronoun ba kdew sha ki briew ki long kum kitei ia kiba la jer kyrteng ha ka lynnong ba la dep.

Lah ban thoh biang ia ki hangne ruh: *nga, ngan, ngam, ngi, ngin, ngim, pha, phan, pham, me, men, mem, u, un, um, uba, uban, ubym, une, uto, utei uthie, utai, ka, kan, kaba, kam, kaban, kabym, kanei kato, katei, kathie, katai, i, in, im, iba, iban, ibym, ine, ito, itei, ithie itai, phi, phin, phim, ki, kin, kim, kiba, kiban, kibym, kine, kitei, kithie, kitai.*

Kine baroh ki kdew sha ki briew ; hynrei don ruh kiba kdew sha kiwei pat ki bym dei briew kumban sa pyni ha rum. Namar ba ki kdew sha ki briew ka kyrteng ha ka English ka long *personal pronouns.*

47. Lah ban phiah shuh shuh ia kitei ki pronoun kat kum ka jingmut bad jingsngewthuh ki nongkren. Haba kdew da ka jingmut ban pynthikna khnang ban ym bakla, la ju pyndon kam da khyndiat na kitei ha neng, *une, uto, uthie, utei, utai; kane, kato, katei, kathie, katai; ine, ito, itei, ithie, itai; kine, kito, kitei, kithie, kitai,* Ha ka English ki khot kyrteng ia kum kine da ki *demonstrative pronoun,* kata haba ki ïeng na ka bynta ka noun ; haba ki iapaw lang bad ka noun ki long adjective.

48. Khyndiat na kitei ki pronoun ha neng (dk. 44) ki iadei bad ka noun kaba ha ka sentens, lane bad kawei pat ka pronoun ha kajuh ka sentens. Ia kane ka pronoun ngi ioh da kaba bynrap ia ka kynnoh *ba* bad ki sawa *n, m.*

Uto u briew *uba* rwai u dei u kynum jong nga.

U Den te *ubym* ju ktah ia ka tyngka kiwei.

Uto keiñ *uban* wan kren Iashibit.

Dei ine *iba* don kam ia phi.

Dei kane *kaba* don kam ia phi.

I samla *iban* leit rwai i dei i para jong nga.
Ito i khynnah *ibym* treh dih sha i dei i khun jong nga.

Lah ban thaw sentens ban pyni kumno kine ki pronoun kiba ïeng ha pdeng bad kiba kdew ba ki iadei bad kiwei pat ki pronoun lane bad ka noun ha ka sentens hi. Hynrei ba kan long pronoun ka dei ban don lad ban phiah ia ka sentens sha ki ar, kum :

Uto u briew *uba* rwai u dei u kynum jong nga.
1) Uto u briew u dei u kynum jong nga.
2) Uto u briew u rwai.

I samla *iban* leit rwai i dei i para jong nga.
1) I samla i dei i para jong nga.
2) I samla in leit rwai.

Ito i khynnah *ibym* treh dih sha i dei i khun jong nga.
1) Ito i khynnah i dei i khun jong nga.
2) Ito i khynnah im treh dih sha.

Ha baroh lai tylli ki nongmuna ka pronoun *uba, iban, ibym* (kata da kaba pynsnoh ia ka *ba, n, ym*) ki iarap ban ioh tang kawei ka sentens da kaba pyniadei ia kawei bad kawei pat. Ha ka English ki khot ia kum kine da ki *relative pronoun*. Kan bha shibun lada buh jingkynmaw ba kim long pronoun satia ha kum kiwei pat ki jingpyndon kam. U Hugh Roberts (1891) bad u Mondon Bareh (1929) ki iohi ba ha ka Khasi ym don satia ka *relative pronoun* bathikna.

49. Ia ki pronoun ba la kdew ha ka dkhot 37 kiba don ka snap iasám kam, ne ka snap ba lah ban

iabujli ha ki kam, ne ka snap bym da jied thikna ino iano ba dei ban leh ei ei, u Hugh Roberts u khot *distributive pronouns*.

50. Ia ki pronoun ha ki dkhot 38 bad 40 kiba ngi pyndon kam haba kylli jingkylli, la khot *interrogative pronoun*.

51. Ka pronoun *lade* kaba kdew hi sha u nong kren, nongsngap, bad sha kibym don ha jan jong ki, ki khot *reflexive*.

Ia ka jingiadei ki pronoun bad kiwei pat ki klas yn sa batai ha kawei pat ka jaka.

3. Ki Sex

52. Lait noh ki pronoun *me* bad *pha*, *u* bad *ka* kiwei pat kim don sex. Kata ka mut kita kiwei pat kim kdew ia ka long shynrang - kynthei.

53. Ki pronoun *nga*, *ngi*, *phi* bad *ki* bad ki snap *n*, *m* kumjuh ruh ka snap *ba* kaba snoh ha ka pronoun *ki* kim kdew tang ia ki shynrang ne kynthei. Baroh ar *sex* ki lah ban kren kum ia kine ki jingkren.

Nga ieit ia phi.
Ngi ieit ia phi.
Phi ieit ia nga ?
Phi ithuh ia ki ?

Ianujor ruh bad ka jingbatai ha ka dkhot 28.

54. Ka aiñ thoh bad kren Khasi kam pyniapher ia u briew na u mrad. Lada u mrad u long shynrang, bad haba ngi kren ia u, kum u ksew, ngi pynleit kam da ka *me*. Ia ka kynthei pat, kum ka miaw, da ka pronoun *pha*.

> *U* long uba kohnguh hukum
> *Une* u san kloi.
> Me wan shang naei kumne ? (briew, mrad.)
> Ale ngan ai ja noh ia *pha*

55. Ki nongthoh poitri Khasi pat ki kren ha kaei kaei kaba ka khmat bad jingmut jong ki ki sngew dei ban kren. La ka long ban kyrpad ne ban maham, ne ha kano kano ka rukom kren, ki leh kumjuh. Kine harum ki long lai synrop ba la sot tang u Soso Tham. Ha ka synrop (1) u kren ha u Lurmiet, ha ka synrop (2) ha ki sim ba u la jer kyrteng, ha ka synrop (3) pat ha ka ri Khasi.

1) Ryngkat bad *me* un riew u syiar,
Ka dak ban shai ka pyrthei kdár.

2) Ma *phi* ki khun ka step phyrngáp,
Iathuh ma *phi* meilieng, mei-áb.

3) Iathuh, sa *pha*, ko Ri jong nga,
Balei bunsien nga sngew pisa.

56. Wat ia ki kyrteng briew ruh, lada shim hi tang ia ki kyrteng Khasi shwa ban wan poi kiwei pat ki briew, bad ha kito ki shnong ki bym pat iakhleh than, don shibun kiba lah ban ai ha baroh ar ki *sex*.

Ianujor: Shai, Siang, Sngi, Hat, Lait, Lieh, Kun, Sin-Kat, Leiñ bad kum kine ia kiba la shim ia ki kyr,

teng jong ki sngi ba kha ia ki, ngim tip la ki dei tang ki shynrang ne kynthei. Ka jingpule na ka bui ki nongjied nongmih khmat sha ki kynja dorbar thaw aiñ kan iarap ban kham pynshai ia kane. Ka mut ba ka *kynnoh* bad ka *sawa* kim kylla.

4. Ka Kheiñ Briew

57. Ha ka Latin, English bad katto katne kiwei pat ki ktien ki riewstad ki kheiñ ia ka jingsdang jong kaei kaei na uwei u briew. Uta u lah ban long u nongshem uba lah ban kam hok ia kaba u shem, lane, u nongthoh uba thoh ia ka kot, lane, u nongkren uba kren ia kaei kaei kaba kiwei pat ki kwah tip. U nongkren um kren tang ha lade kumba don kiba leh kumta, ka jingsngewthuh kaba naduh ki Greek hyndai ka long ba u kren ha uwei pat. Uta uba sngap ia u u dei u briew baar. Lada ki iakren shaphang uwei pat u briew, uta u dei u balai. Baroh kiwei pat ia kiba u nongkren bad u nongsngap ki kdew, la ki don ha jan ne ha jngai, ki dei hi 'kiwei pat' kata kiba shu sngap ne kibym iohsngew ia ka jingkren.

Ha ka jait bynriew Khasi ruh, ju don ki khep teng teng haba don kam ia ka jingtheh syep ba ngi ju ong "Ia lade shwa, sa kiwei pat," lane "Ñiew shwa ia lade, sa jied ia kiwei." Kaba don kam hangne dei kata ka *lade* kaba mut uba pyni ia kaban leh u dei ruh ban don bynta. Ka ktien Khasi ka iadei bad kiwei pat ki ktien ha kane ka liang. Ia kane ka dustur kheiñ la khot *person* (briew) ha ka English. Te kum ha ka English, ka Khasi ruh ka don lai tylli ki dustur kheiñ briew. Kine ki paw ha ki pronoun ruh.

58. Haba u briew u kren, u pynmih ia ki jingmut ba long kam. Haba u pynpaw ia kata ka jingmut, u ju ong "nga iohi/sngew ba..." lane "ha ka jingiohi /jingsngewthuh jong nga...", lane, "Lada phin shaniah ha *nga* u riew tymmen te ym long;" bad kum kine ki jingkren ba u kdew sha lade. Namar kata ka daw la kheiñ ia u ba u long u *briew* banyngkong. Kumta ha ka Greek bad Latin na kiba ki iabud ki English bad Khasi la kheiñ ba u dei u *first person* (u banyngkong). Ki nuksa ka jinglong nyngkong jong u nongkren ha ka kheiñ briew ki long kine khyndiat, bad hangno hangno ba ki nongpule ki lap ia kum kine ia kiba la thoh ha ki dak kynriang, kin kheiñ ba u nongkren u dei u banyngkong.

Nga ieit ia phi.
Nga isih ia phi.
Ai shwa ia *nga* ba *ngan* leit noh.
To long shlur, dei ma *nga* wat sheptieng.
Wan ai ha *nga*, *ngan* peit bniah shwa ban phah.
Phah ia u sha *nga*. *Ngan* sneng ia u.
Wan lum na *nga* de ho!
Pynlong dorbar ha ïing jong *nga* ruh long.

Kat haba ka pronoun *nga* ka mih ngi ñiew ba ka dei ha ka kyrdan banyngkong.

57. Ha ki kot *grammar* English bad Khasi, la lap ba la batai ba ka pronoun *ngi* ruh ka hap ha ka kyrdan banyngkong, kata, *first person* ha ka English. Tang ha kaba thoh shithi ne kano kano ka jingpyntip, jingpynbna, ba iasoi kyrteng lang da palat ia uwei u briew kane ka pronoun ka mih. Haba kren pat, lait noh ki jingkren ha rynsan ialeh drama ia kiba la pynkhreh

lpa, bad pyrta da kajuh ka sur, ym ju kham don koit kiba kren bad thoh ha kajuh ka por.

Ha ka kynja jingthoh lei lei, ym ju lah mynno mynno ruh ban thoh da ujuh u khulom ha kajuh ka kot sada bad ha kajuh ka jaka, ujuh u laiñ ar ngut ki nongthoh. Ban kren lei lei, ym ju lah ban leh kumta. Kane ka jingpyni ka lam lynti sha ka jingbatai ba ka *ngi* kam dei '*nga* + *nga* = *ngi*' kumba 1 + 1 = 2.

Ka *ngi* ka lah ban kdew ia (1) kano kano ka kynhun, (2) ia ka jait bynriew, bad (3) ia baroh kiba iahap jingmut ia ka nia, kam pher lada ki im ha kano kano ka dong ka pyrthei. Ki nuksa ki long kum kine ki jingkren

1) *Ngi* ngeit ba la siew spah ia ngi da u Jisu Khrist (kynhun Khristan).
2) *Ngi* dei ban pynsah la ki riti-dustur (jait bynriew).
3) Ka pap kan nguid lut ia *ngi* (baroh ki briew ha pyrthei).

60. Haba u nongkren u kdew sha u nongsngap ia u, u lah ban pyndon kam ia ka pronoun *me* haba (1) u nongsngap u dei uba kham rit ka rta, (2) u nongsngap u trei hapoh ka hukum jong u, (3) u nongkren u ñiew beiñ ia u. Lada dei ia ka kynthei ka pronoun *pha* ka wan ha ka jaka ka *me*. Ka pronoun *phi* pat ka iadei bad baroh ar ki *sex*.

Ia u nongsngap bad ki nongsngap la ñiew ba ki don ha ka kyrdan ba-ar, kata, nyngkong u nongkren, bad ba-ar u nongsngap. Ki English ki khot ia kiba sngap da ka *second person*.

Nga ieit ia *phi.*
Nga isih ia *me.*
Ngan dait ia *pha.*

61. Ka pronoun *phi* ka lah ban mut ia ki briew ha ka pyrthei ruh ha kum kine ki jingkren ha rum.

Phi long ka mluh ka pyrthei.
Nga leh ia kane ka bynta jong *phi.*

62. *U, ka, ki,* ki kdew sha ki briew kibym don hajan ki nongkren hynrei ki nongiakren ki ju kren shaphang kibym don bad ki ruh. Kumta ki jngai na u nongkren. La ñiew ia kine ki pronoun ba ki don ha ka kyrdan balai, lane *third person,* kata, nyngkong u nongkren, ar, u nongsngap, bad lai uta ne kita kiwei pat.

Kumno ki khynnah ki ialong ?
Ki iabit hi mynta. (ki = khynnah)
U Shai u la poi ïing ?
Hooid, *u* la poi naduh hynne. (U = Shai).
Ka ong aïu kato ka nongkhrong ?
Ka shu pan khaw. (ka = nongkhrong)

Haba kren ieit, burom bad ñiew beiñ ha ka jaka ka pronoun *u, ka,* ka mih ka *i.*

Ito i briew jong nga i la wan ?
I la wan, bad i la leit. (i = briew)
Men tieng sa ia *i.* (i = uno uno u briew)

5. Ka Jingñiew (Number)

63. Khyndiat na ki pronoun Khasi ki don ka ñiew marwei ne ñiew lang. Haba ñiew ia ki briew, ngi ong ngut ; ia kiwei pat kiba lah ban iohi ngi ong tylli. Ha ka English bad kiwei pat ki ktien ki khot *number.* Haba don tang marwei, ki English ki ong *singular,* (na ka single = marwei) bad haba palat ia uwei pat ki ong *plural.*

Singular	*Plural*
Nga	ngi
Ka	ki
Me	phi
Pha	phi
U	ki
Phi	phi
I	ki

Ka pronoun ka bapher eh dei ka *phi.* Ha ka kheiñ lang ia u *O* (ngi kynnoh *not*) la ñiew ba um don ei ei. Te ka kheiñ lang ka long kumne: Phi + O = Phi; Phi + Phi = Phi.

64. Ia ka pronoun *ki* la ju pyndon kam haba kdew ia ka jingdon ki briew kynthei bad shynrang ha kajuh ka jaka.

Iwei pa iwei *ki* iaplied la ki kot.

65. Ha ka ktien Khasi ka pronoun *ki* ka long ka jaka rieh ka jingbymthikna.

Lada don ba wad ne phone ia nga, iathuh ia *ki* ba nga la mih.

6. Ka Jingiadei (case)

66. La shu ai kyrteng lyngkot da ka 'jingiadei' ha kane ka lynnong tang ba kam dei ka jingiadei kur; hynrei ka jingiadei kam ki pronoun ha ka sentens, ym dei ka jingkylla dur ka pronoun kum ha ka English kum : *I, me, my, mine,* etc. hynrei da ka jingkdew jong kawei pat ka klas ba ngi khot *preposition.*

67. Ban pyni ba ym don jingkylla ha ka jingspel ia ki dak bad ka sawa yn pyni ia katto katne ki shynrong ha kiba ka pronoun ka lah ban rung. Hynrei dei ban kynmaw ba ym baroh kine ki kyntien kiba long pronoun. Ha kine ki kamra dei ban ñiew ba lada ka lait jaka nyngkong eh, ka dei ka kamra kaba iathuh ia ka noun lane ka pronoun; hynrei lada buh ia ka noun, kan ym long tang shi kyntien.

1. A ieit ia B
2. A la mai ia B
3. A ba mai ia B
4. A ai C ia B
5. A lap ia B ha ïing jong D
6. A ai ia B da ka bol.
7. A leit ha F (ei/no)
8. A la leit naduh hynne.
9. Ia B te ai da E (kato, kane, katai, etc.).
10. Kane ka dei ka ïing jong D.
11. Bat noh hi ha F . (lade)
12. Bat noh hi ia B
13. Bat noh hi sha G .
14. Sngewbha wan noh hi da H.
15. To siew noh hi na I .
16. Uto u briew u la dumok tyngeh ia B .

Tang ki kyntien kiba rung ha kitei ki kamra ba lait kiba lah ban long pronoun, hynrei kumba la batai na khmat, dang dei ban ap haduh ba yn dep batai shaphang kiwei pat ki klas, ba kan ym mih ka kynrum kynram ha ka jingsngewthuh ia ka ktien la jong.

Na katei ka jingbuh kamra ngi iohi ba ki kamra A ki don 8 tylli, B 9, C 1, D 2, E 1, F 2, G 1 bad H 1, I 1. Ha ka kamra A lah ban buh tang da ka pronoun kaba shi kyntien kaba iathuh ia u nongleh kam ha ka sentens namar khlem ma u, kam long sentens. Ha ki kamra B pat ngi iohi ia kiba la lam khmat da ka *ia*, C da kabym thikna, D kaba ñiew tang ia uta hi u briew, E kaba long atiar *da* kaba lah leh ei ei, F kaba pynthikna ia ka jaka lanc ia u briew ha uba dei ban pynpoi ia ka tiar, G ka thew kham jngai wat la ka lah ban jan ruh namar ka 'sha' ka kham jngai na ka 'ha,' H pat kaba dei ban mih na uta uba lah ban leh ei ei ne uba ai jingmut nyngkong, bad I ruh ka kdew ba dei ban leh uba don peisa.

68. Ha ki kamra *A* lah ban pynrung tang da ka pronoun kaba iathuh ia u nongleh ia kano kane ka kam : *u, nga, ka, i, ki,* etc. Namar ba u nongthoh ne nongkren ki iathuh ia u nongleh, la khot ia kata da ka *nominative case.* Hynrei lait noh katei, kiwei pat ki pyndep ia ki kamram tang haba la lam khmat da ka preposition. Ha ki kamra ba lam khmat da ka *ia* ruh lah ban pynrung da kitei kijuh ki pronoun, tang ba ha uta uba dei ban ioh ei ei, la ia ka tiar ba lah ban iohi da ki khmat ne ia ka jingsngew, kum ka jingieit, ka jingisih jong u nongleh bad nongsngew. Ka pronoun kaba bud ia katei ka preposition ka jngai shi shah na

u nongleh, bad la khot ia ka, *dative case* ha ka English. Ha ka kamra *C* lah ban rung da ka bathikna bad kabym thikna, kum ha ka sentens 4 ha kaba ngi lah ban pyndap da ka *ei ei, khyndiat, shibun* (bym shai *kaei* lane *katno*) bad *bol, ja, peisa* etc. (la thikna daei la ai); hynrei haba pyndon kam da ka pronoun, don ka snap bymthikna, ym kum kaba pyndon kam da ka noun. Ha ka kamra *D* lah ban pynrung da kano kano ka pronoun, hynrei ka preposition *jong* ha khmat kata ka pronoun ka kdew ia ka jingdon jingem lane ia ka hok jong kata ka pronoun. Ka khot ia ka jingiadei bad ka pronoun da ka *possessive case* lane *genitive case.* Ia ki pronoun ba la lam khmat da ka preposition *da* kiba lah ban rung ha ka kamra *E* lah ban ithuh ba ka long ka atiar da kaba lah ban leh ei ei. Kumta la khot ia kane ka jingiadei ha pdeng ki pronoun da ka *instrumental case.* Ia ka jingiadei ha pdeng ki pronoun ba wan hadien ka preposition *ha, sha* kaba kdew ia ka jaka ha kaba yn ai, buh, ne ieh kum ha ka kamra *F* la khot *locative case ;* haba ka pronoun ka wan hadien ka preposition *na*, lah ban khot ia kata ka jingiadei da ka *ablative case.*

Lada pyni kumno kumno ruh ka jubab ba khatduh bym lah shuh ban pynbakla ka long, lait noh ka nominative, ki pronoun Khasi ki shaniah ha ka preposition ban kdew ia ka jingiadei kam ha pdeng jong ki.

69. Ia ka jingiadei ba la batai ha neng lah shuh shuh ban pyni kat kum ka jingmut ba la pyndon kam ia ki kyntien haba kren. Ka jingmut hangne ka thew ia ka *sense* ym dei *meaning* ha ka English. Haba leh

kumta ngi iohi ba ka jingiadei ne *case* ka pynpaw ia lade ha ki saw jingmut. Haba u nongkren u iathuh ia u nongleh kum ha ka kamra A (65.1) ki English ki khot *subjective* namar ka sdang na kata ka pronoun. Ia ka pronoun kaba rung ha ka jaka B ki khot *objective* namar ba dei kata ka pronoun kaba dei ban shu pdiang kat ia kaba u nongleh u leh. Don pat ar jingmut ha ki pronoun kiba mih hadien ka preposition *jong*. Ka nuksa jong ka jingdon kum kita ki dur ha ka kren bad thoh Khasi ka long kumne:

(1) Nga pynïeng hadien ka kali jong phi.
(2) Nga pynïeng kali hadien ka jong phi.
(i. e. kali jong phi.).

Haba shim tang ia ka dur ba ka kren Khasi ka pynpaw ngi ioh ia kine ha rum. Ha ka kamra 3 bad 4 ki pronoun ki bud ia ka *jong*.

Subjective	*Objective*	*Genitive 1*	*Genitive 2*
Nga	ia nga	jong nga	jong nga
U	ia u	jong u	jong u
Ka	ia ka	jong ka	jong ka
I	ia i	jong i	jong i
Me	ia me	jong me	jong me
Pha	ia pha	jong pha	jong pha
Ngi	ia ngi	jong ngi	jong ngi
Ki	ia ki	jong ki	jong ki

Hangno hangno ba ka gentive 1 ka mih ka dei ban long kat kum katei ka nuksa (1), kata ka mut ba ia ka noun la iathuh lpa ha u nongsngap da u nongkren ; hynrei ha ka nuksa (2) la sngewthuh tang para ba iakren.

70. Ka kyntien *objective* ka mih na ka *object,* kaba sha bar na u nongleh lanc kabym lah rung ha ka kamra *A* kumba la batai ha neng. Ka paw ba ha ka kren Khasi ka pronoun ka long ka object jong ka preposition ba la pyni ha ki kamra B haduh H ha ka dkhot 65, ha neng. Hynrei ha ka jingkren ba kum kanc, 'u dait ia la ka kti', 'u leh sat ia lade',pat ka kdew ba ka mynsiem u briew basniew ka pynlong ia u ban leh ei ei ka basniew ia la ka met. Kata ka mut, u nongleh bad u nongshah u dei ujuh u briew, wat hangne ka *object* ka wan hadien ka preposition hi.

71. Ka lynti basuk tam ban ithuh ia ka pronoun ka long ban kylli ia lade la ka ïeng na ka bynta ka noun ne em. Lymda ka kyntien ka pyndep ia ka kamram ka noun, kam long pronoun. Haba kito ki kyntien ba la kdew ha ki dkhot ba na khmat ki ïeng ha khmat ka noun, bad bud ia ka noun, kim long pronoun satia.

72. Ka pronoun Khasi ka kloi ban mih shwa ia ka noun, lane bud ia ka noun ha ka sentens.

> La *u* pyni ia ka jingsalia u Do ban batai bniah ia ka aiñ thoh Khasi, u Lo u long uba sngew-thuh bha ia *u.*
>
> Naduh ba u So u rung, *u* hap ban lam lynti ia ka phang ban iakren.

Kane ka mut ba ka pronoun ka lah ban bujli ia ka noun sha ka diang lane sha ka mon.

KI JINGPYRSHANG

1. Kdew ia ki pronoun kiba don ha kine ki sentens ha rum :
   (1) U Don u wan na ïing u Lon bad u la bthah ia u ban wan lashai. (Don tang ar tylli ki pronoun).
   (2) Nga nga la iohi ia u khla; phi phim pat iohi.
   (3) U Roy u la leit skul ?
   Hooid, u la leit.
   (4) Une u la wan shang.
2. Pynbeit ia ki jingbakla ha kine ki sentens ha rum :
   Dei ma nga ngaban leit, ym dei ma phi. Mynta ngan khreh noh ban iakynduh ia nga.
3. Pyndap ha ki kamra balait da ki pronoun.
   (1) ....ieit ia......in wan sha....
   (2) Khic leit ai noh sha..........
   (4) ....ki la iap,......ki dang im.
   (3) ....ba wad ia nga ?
4. Ka Pronoun ka ïeng ha ka jaka ka noun. Pyndap da ki Noun ha ka jaka ki pronoun ba la thoh da ki dak khyrwait. Buh ***u, ka, ki*** kat haba phi i don kam.
   (1) *U* la leit ban iakynduh ia *ka* naduh hynne.
   (2) Nga la iohi ia ka ïing jong ***u.***
   (3) Oho ! nga la kum klet ia ***i.***
   (4) Pan jingiarap noh na ***u.***

LYNNONG III

KI DETERMINER

73. Ha ka dkhot 10 na khmat la kular ban batai shaphang kawei pat ka klas kyntien ia kaba la khot *determiner* (thoh lyngkot, D lane *det.*) Ha ka lynnong II pat la batai ba tang ka kyntien banyngkong kiba long pronoun haba mih kum: *nga, nga, me, me* etc. Dei ban weng shwa ia ka badum ha kum kine, nangta sa batai ia ka jingmut jong katei ka kyrteng lyngba ka kamram ba ka pyndep ha ka sentens. Yn thoh biang ia kijuh ki sentens, bad hangne yn buh dak khyrwait ha ki kyntien ba kum ki pronoun tang ba kibym long pronoun.

(1)	Nga *nga* la dep siew ho !	(dk. 20)
(2)	Me *me* la kular em ban leit ?	(dk. 22)
(3)	Pha *pha* long *ka* bariewspah.	(dk. 24)
(4)	U *u* long *u* bakhraw.	(dk. 26)
(5)	Ka *ka* long *ka* bahok.	(dk. 27)
(6)	Ngi *ngi* ngeit ba *ka* bha ban leit noh.	(dk. 30)
(7)	*Ki* khynnah *ki* iapas lut ?	(dk. 31)
(8)	Ki *ki* monjur ban trei.	(dk. 32)
(9)	Phi *phi* long *ka* mluh *ka* pyrthei.	(dk. 34)
(10)	I *i* dang bam ja.	

74. Baroh kitei ki kyntien ba la thoh da ki dak khyrwait ki dei ki *determiner.* Ki paw kum ki pronoun, hynrei kim ïeng ban bujli ia ka noun; don ruh kiba long article.

75. Kitei ki sentens ba la shim na ka lynnong II ki pynpaw ia kine ki jinglong jong ki determiner :

(1) Don ki determiner kiba long thik ki pronoun; hynrei kim long namar ba ka pronoun ka la don lpa. Ha ka kynnoh ruh ngi bán ha ka pronoun, ym dei ha ka determiner.

(2) Don ki determiner kiba long *Article,* kum *u, ka.* Ha ka nia bapyrkhing dei tang kitei ki determiner kiba long article ; hynrei ka article ka long tang kawei na ki dur jong ka determiner. Baroh ki determiner kim lah ban kylla article.

(3) Ka determiner ka paw ha khmat ka Noun, ka Verb bad ka Adjective.

D	N
ki	khynnah
ka	mluh
ka	pyrthei

D	V
nga	la dep siew
me	la kular
pha	long
u	long
ka	long
ngi	ngeit
ki	iapas
ki	monjur
phi	long
i	dang bam

D	*Adjective*
ka	bariewspah
u	bakhraw
ka	bahok
ka	bha

76. Ki *pha, me, u, ka* ki pynthikna la kum ka rai kut ia ka *sex,* bad *number* jong ka' noun lane pronoun; katba kiwei pat ki pynthikna ia ka number, kata, ki determiner *nga, ngi, i, phi* (marwei ne palat). Namar kane ka jinglong jong kum kitei ki kyntien ki pyndep ia ka kamram kum ki *sex marker* bad *number marker.* Hynrei namar ba kim shym ai tang ia ka dak bad ba ki da pynthikna de, ka kyrteng determiner ka iadei bha bad ki.

77. Ka kyntien *shi* (man u, ka) ka long determiner haba ka kdew ia ka noun ba lah ban ñiew. Dei ban thoh ia ka kyrpang, ym ban pynsnoh lang bad ka noun.

	sngi
	taïew
	bnai
Ngan siew san tyngka *shi*	snem
	khlieh
	ïing

78. Don ki sentens ha ka Khasi ha kiba ka kyntien kaba long thik kum ka pronoun ka long determiner. Yn pyni da ki nuksa :

(1) Nga *ngam* leit.
(2) U ong *kam* bha lada slap than.

(3) Ki khynnah *kim* leit skul.
(4) U Don *um* lah mareh shuh.
(5) I pa *im* treh dih sha.
(6) Nga *ngan* leit.
(7) I pa *in* leit.
(8) U Don *un* ialeh eksamin.
(9) Ki khynnah *kin* leit skul.
(10) Ka Lucy *kan* wan shane.

79. Ha ka dkhot 78 ngi iohi tang ia ki sentens kiba dawa da ki determiner kiba kum ka pronoun na khmat ka sentens ; don kawei pat ka rukom. Ka kynja jingiathuh pateng ia kaba iathuh ne ong uwei pat shaphang kaba leh kiwei pat ka dawa ia kum kita ki jingiakhleh ki determiner ha kajuh ka sentens.

U Don *u* ong ba *ki* khynnah *ki* leit skul.

Kaba dei ban kynmaw ka long ba ki determiner kiba bud ia ka noun ki long thik kum kaba wan ha khmat jong ka, e.g.

U Don *u* ong.
Ki khynnah *ki* leit skul.

80. Lah ruh ban pynkylla ia ka sentens kumne :

Ki khynnah, ong *u* Don, *ki* leit skul.

81. Don ruh ki noun kibym don kam determiner. Lada pyndap da ki jaka ha dien kum kine ki sentens ha rum, ym don kam determiner.

Nga wan na ....
Nga leit sha......................
Nga iohi ia u ha..................

82. Na kitei ki kamram ba ki determiner ki pyndep, lah ban batai ba ka determiner ka long ka klas kyntien kaba pynthikna ia ka sex bad number ka noun lane pronoun.

KI JINGPYRSHANG

1. Thoh 10 tylli ki kyrteng bad buh bad ki determiner.
2. Ai ia ki Noun kibym don kam determiner (10 tylli).
3. Kumno phin pyniapher ia ka Determiner na ka Pronoun ? Ai san tylli ki nuksa.
4. Thaw san tylli ki sentens ban pyni ba bun ki Verb Khasi ki don kam Determiner.
5. Thoh kawei ka sentens kaban don kum kine : D N D V N.

LYNNONG IV

KA ADJECTIVE

83. Ka *Adjective* ka long ka klas kyntien kaba (i) pynshai ia ka Noun, (ii) ñiew ia ka jingdon, (iii), kdew ia ka jinglong ka noun ; (iv) bad ianujor ia ka jinglong bad jingdon ka noun. Kam lah ban batai hi ia lade.

84. Ka Adjective (thoh lyngkot, A) ka pynshai ia ka Noun. Haba ngi ong *briew,* ngi lah ban kylli : uba kumno ? Ka adjective ka iathuh ba u long u baïong, basaw, balyngkot, bajrong, basniew, babha. Hadien ka Noun *briew* ne *mrad,* shibun ki adjective ki lah ban bud.

U long u briew
- balalot
- basngaid
- babha
- basbun
- basniew etc.

Haba ka Adjective ka bud ia ka noun ban pynshai ia ka, ka shynrong jong kum kata ka sentens ka long N(oun) + A(djective) kata, NA.

85. Ka Adjective ka ñiew. Haba ka ñiew ia ka jingdon bad ia ka jingpoi sha khmat ne jingsah sha dien, ka leh ia kita ki kamram ha ki lai rukom :

(a) wei, ar, lai etc.; (b) nyngkong, baar balai, basaw, etc.; (c) shi, shi pawa, shiteng etc. Haba ka Adjective ka ñiew ha ka jingmut (a) bad (c) ka wan ha khmat ka Noun. Ka shynrong ka long A N. Haba ka sentens ka dawa kumta, yn kdew khyndiat ki nuksa.

A	*N*
Uwei	u briew u la jah.
Lai ngut	ki khynnah ki pas.
Lai tylli	ki sim ki la ïap.
Shiteng	ki briew ki dang sah.
Shi quintal	u khaw u pyut ei.
Khyndiat	u khaw te ngin ioh.
Bun	ki khynnah ki pas.

Ka adjective *shiteng* bad *khyndiat* ka dawa ia ka kyntien *na* haba thoh ban shai; hynrei haba kren ngim ju kynmaw ba don jingpher ei ei ha ka jingjah ka *na*.

86. Haba ka adjective ka ñiew ha ka jingmut (b), ka wan hadien ia ka Noun.

U khun *nyngkong*
U saheb *banyngkong*
U CM *baar* etc., etc.,

87. Dei ban kynmaw ba lada weng ia ka Determiner bad ka Noun na baroh ki sentens ha ka dkhot 85, ki Adjective ki long pronoun.

88. Haba kham bun ki briew ha kajuh ka jaka, kum ha ka skul bad kolej, bad haba don kam ban tip ia u nongleh bymman, ka Adjective ka iarap ban pynthikna malu-mala ia u nongleh da kaba kdew hangno u don.

	A	N
(1)	Une Uto Utai Uthie	u khynnah u eit ha phyllaw.
(2)	Kane	ka khynnah ka shitom

Khmih biang! Lada ki Noun ki jah ha kitei ki sentens, kitei ki kyntien kiba long adjective, ki long pronoun. Ha kum katei ka shynrong don kam ia ka noun ban bud ia kitei ki kyntien kiba rung ha ka kamra A ba kin long adjective.

89. Ka Adjective ka ianujor ia ki kyrdan ka jing-long, jingkhia jong kaei kaei kaba lah ban thew da kano kano ka rukom, bad ia ka jingbun ka noun ba lah ban ñiew, kum : bun, kham bun, bun tam; khia, kham khia, khia tam. Ka kyrdan balai kam kohnguh ia ka shynrong baar namarkata, ngim lah ban ong *tam khia, tam bun* (lait noh haba kylli, u tam katno ? bad ba ka jubab ka long : u la tam *bun,* ha kaba ka *bun* ka long adverb). Haba ianujor tang ar tylli kiei kiei, kaba tam ia ka bayngkong ka kyntien *kham* ; bad lada ianujor haduh lai ne palat pat, kaba palat ia baroh ka ioh ia ka *tam,* kum " bun tam " namar ba kata ka la tam ia baroh. Ia kum kine ki jingianujor la khot *degree* ha ka English ; bad ka pynpher ia ki lai kyrdan kumne : positive, comparative, bad superlative. Ki nuksa ki long kine ki sentens ha rum.

Comparative: Ka kam u John ka long kaba *kham* khia.
Positive : Ka kam jong nga ka long kaba *khia.*
Superlative: Ka kam u Don te ka long kaba khia *tam.*

Bun sien haba ianujor ia ka *kham* la bud da ka *ban*; kum, "kham khia ban ia ka jong nga." Ha kum kitei ki sentens, ka adjective ka bud ia ka Verb.

90. Nalor kitei ki kamram, ka adjective ka batai kumno ban leh ia ka kam la ka long ka jingiasam ne jingpynbeit ia ki briew, ne kano kano ba lah ban ñiew.

Phah kin iaid *ar - ar.*
saw - saw. etc.

91. Ka Adjective ka shah ia ka determiner ban wan ha khmat jong ka :

(1) *Ka* bha ba phin wan hi da lade.
(2) Kito te *ki* khuid ; kine seh kiban hap sait biang.
(3) Ngam treh ia u, *u* sniew palat ka dur.

Haba ka noun ka snoh ha ka Adjective, ki ar tylli ki snap ki pynmih ia ka Noun : riew + .sniew = *riewsniew* ; *syiemiong, Syiemlieh,* ia u syiem baiong bad u syiem balieh.

92. Don ki adjective kiba shah ia ka *particle ba* ba kan snoh ha ki ; don pat kiba ïeng marwei. Haba ka adjective ka bud beit ia ka Noun, lah ban thoh " U briew basniew ka mynsiem " kumba kren ; hynrei kam mut pat ba baroh ki kyntien kiba long kum katei ka *basniew,* kin sah khlem da kylla dur. Lada ianujor ia ar ngut ki riewsniew, ka rukom kren ka long kumne :

Une u khynnah u long uba sniew ; utai pat uba kham sniew ban ia une.

93. Ka Noun ruh ka long Adjective ha kum kine ki kyntien. ïing *jaiñ,* ïing *maw,* miet *tlang,* sngi *lyïur,* kpu *doh,* doh *syiar,* ja *shynrai,* kam *khynnah,* kam *kynthei.*

94. Teng teng ka Adjective ruh ka long Noun.

(1) U *baduk* u thiah suk mynmiet.

(2) U *bakhlain* u kit bun kilo.

(3) Ka sorkar ka dei ban peit ia ki *baduk-basuk.*

95. La batai ha ka dkhot 4 ba bun ki abstract noun lane noun kiba kdew ia ka jingmut ki shim ia ka kynnoh *jing*- na khmat; hynrei kum kita ki kyntien ruh ki long Adjective ha ka Khasi.

(1) U Don u leit sha ïing *jingkhawai.*

(2) U khún jong nga u leit sha ri *jingstad.*

(3) Hangta ha ri *jingshai* ngin iohi ia u mar khmat.

(4) Na ïing *jingdum* to mih sha lait.

96. Don ki Adjective Khasi kiba paw ha khmat ka Noun, tang ba ki don tang khyndiat eh, kum: *tymmen* basan (ha ka jaka *basan tymmen*; *Rangbah* Lyngdoh (ha ka jaka *Lyngdoh rangbah*,, la kum ki French pynban kiba khot *court martial* ha ka jaka *martial court.*

97. Ban ithuh ia ka adjective ha ka sentens, dei ban khmih ia ka kamram ba ka kyntien ka pyndep.

KI JINGPYRSHANG

1. Batai ia ki kamram ba ka Adjective ka pyndep da ai bad ki nuksa ia kawei pa kawei ka kamram.

2. Pyndap da ki Adjective ha ki kamra balait.
   (1) U ....basan u duwai ha u Blei.
   (2) ....ki khynnah ki pas eksamin.
   (3) U khynnah..........ka jinglong u jot.
   (4) Ka ïing.......... jong u Long ka don.. ....kamra.
   (5) U .... briew palat.
   (6) Ha kane ka sngi .... ngim kwah khubor.................
   (pyndap da ka kyntien ba don *jing* - ha ka kamra banyngkong).

3. Pyni ia ki *degree* jong kine ki Adjective : khia, sniew, bun, jrong, jylliew, iar, rit, khraw, ïong.

Nuksa: tymmen - Positive
kham tymmen comparative
tymmen tam - superlative.

4. Pyndap sa shiphew tylli ki synjuk kyntien kiban rung ha ki kamra jong kane ka shynrong. La ai lpa kawei ka nuksa.

D	N	A
ka	ïing	maw

LYNNONG V

KA VERB

98. Kano kano ka kyntien kaba lah ban rung ha kum kine ki kamra balait ha kine ki shynrong ka dei ka Verb (V, haba thoh lyngkot).

(1) U Don u *A* bha.
(2) U Don u *A* ia u Mon.
(3) U Don u *A* *B* ia u khulom.
(4) U *A* ban *B* noh.
(5) Nga *A* ia u ban *B* ia ka kam.
(6) Nga *A* ba ia baroh *B* ban *C*
(7) Nga *A* ba ka *B* ka jingbakla.
(8) Nga *A* ban *B* halor kata.
(9) Nga *A* ban *B*
(10) U *A* *B* noh.
(11) U *A* *B* *C* noh.
(12) Phi *A* *B* shwa.
(13) U *A* *B* ja.
(14) Nga *A* *B* hi kumba mynshwa.
(15) U *A* *B* shi *C*
(16) N+ *A* hi khlem pep.
(17) N+ *A* *B* hi khlem pep.
(18) N+ *A* ban *B*

99. Na kitei ki 18 tylli ki shynrong lah ban iohi ia ka kamram ka Verb bad ia ki jait Verb. Ha ka shynrong (1) ki kyntien kiba lah ban rung ha ka jaka ba la pynap ki bun. Kine ki long tang khyndiat eh na ki babun: *leh, mai, rwai, shad, khreh, pule, thoh.* Ki nuksa ki kyntien kiba lah ban rung ha ki kamra ha ka shynrong (2) ki long kum kine *shoh, kynjat, doh, takor, ieit, isih, shun,* kata, da ka kyntien kaba iathuh ba ka N(oun) ka la leh ei ei bad pynpaw ei ei. Ha ka shynrong (3) kamra A lah ban pyndap tang da ka *leit,* ha ka kamra B pat da kum kine : *pynhap, shim, pynsniew, pynbha* ia kata ka noun ia kaba dang lah ban rah. Ha ki kamra jong ka shynrong (4) ki kyntien kiba lah ban rung ha ka kamra A ki long *monjur, iarai, iakut;* ha ka kamra B pat *leit, leh, pep, pynmih* ki long khyndiat ki nuksa. Ha ki kamra ka shynrong (5) lah ban pynrung da kum ka *khmih lynti, iarap* ha ka A ; bad *sdang, pyndep, pynstet* ha ka B. Ha ki kamra ka shynrong (6) lah ban pynrung da *kwah, ngeit,* ha ka A ; *dei* ha ka B ; *iathuh, pyntip* ha ka C. Ha ka kamra A ka shynrong (7) lah ban pynrung da ki *ngeit, tharai, mut,* ha ka kamra B pat da ka *dei* bad *long.* Ha ka kamra A ka shynrong (8) lah ban pynrung da ki *kwah, mut, ngeit, tharai ;* ha ka kamra B pat da ki *don, mih.* Ha ka kamra A ka shynrong (9) kin rung kum: *lah, hap, dei;* ha ka kamra B pat da kine : *leit, wan, mih, phet, rung, pdiang, kyntait, don, ai* etc. Ha ka kamram A ka shynrong (10), lah ban pynrung da ki : *mut, dei, hap, nang, sa, la ;* bad ha ka kamra B pat da ki *leit, shong, thiah, mih, wan,* etc. Hà ka shynrong (11) don- lai tylli ki kamra kiba bud kawei ia kawei. Ha ka kamra A lah ban pynrung tang da ka *la,* ha ka kamra B tang da ka *lah,* katba ha ka kamra C pat da ki

leit, wan, phet, leh, trei, thiah, ioh etc. Ha ka shynrong (12) don ar kamra ; kawei ka bud ia kawei. Ha ka kamra A lah ban pynrung da ki *nang, sa ;* ha ka kamra B pat da ki *bam, thiah, leit, wan,* etc. Ha ka shynrong (13) ruh don ar kamra. Ha ka kamra A lah ban pynrung da ka *dang;* katba ha ka kamra B pat tang da kine : *shet, khat, ai, bam.* Ha ka kamra A ka shynrong (14) lah ban pynrung tang da ka *iai,* kata ha ka kamra B pat da kum kine : *leit, wan, irit, shun,* bad *leh.* Naduh ka shynrong (15) ngi iohi ia ka jingpher khyndiat, bad kane ka mih na ka jinglong hi ka kren Khasi. Ka jinglong kyrpang kane ka shynrong ka paw ha ka jingban ar sien ia kajuh ka kyntien ba\ la pynkhlad da ka *shi* (ym dei kumba ñiew). Ha ka kamra A lah ban pynrung da ar tylli ki kyntien: *iai,* bad *nang.* Ha ki kamra B bad C da kajuh kaba kum kine : *dih, leit, bam, leh.*

Ki shynrong (16) bad (17) ki dawa ia ka jingbatai. N+ ha kitei ar ka mut ruh, *u, ka, phi, ki, nga, ngi, pha, me* kiba dei ki pronoun (thoh lyngkot N) suda ha baroh ki shynrong. Ka jingbuh ia u + ka mut nalor ka pronoun leit snoh sa ka snap Verb ha ki, la kumba ngi pynbud ia ka *I'll, he'll, they'll* ki nongthaw poitri English. Ia kane ka snap Verb ym lah satia ban weng kyrpang. Ka ïarap ban tip ia kaba ka N ka pdiang ne kyntait. Haba kyntait mih da ka sawa *m* — *um, kim, ngam, ngim, pham, phim, mem, kam.* Teng teng pat la pyndon kam ia kane ka sawa haba thikna ba ka N kan leh ia ka kam ruh. Haba pdiang ne thikna mih sa ka sawa *n* hadien ka pronoun. Dei na kane ka daw ba hap ai kyrteng ia kum kane ka jingiakhleh bym lah pynlait da ka N+. Ha ka jaka

u + ha ka shynrong (16) bynrap *n;* ha ka kamra balait pat lah ban pynrung da ka *wan, leit, treh, leh.* Ha ka shynrong (17) leh kumba batai ha neng ia u "+," ha ka kamra A pat lah ban pynrung tang da ka *sa;* ha ka kamra B da kaei kaei kaba ka N ka *leh.* Te ha ka kamra ba rung ka *leh,* rung sa kiwei pat ruh kum *wan, leit, pyntip, ioh, duh, ngiah,* etc.

La kdew ha neng ia ka snap *m.* La ka sawa ka pher ka shynrong ka long hi N+, kata N+ snap V: *Um,* kum ha kane ka sentens, "Um treh ban leit/wan/pdiang/bam etc." Kane ka iathuh ba ka N ka kyntait ia kaba kawei pat ka N ka kyrmen ba kan leh. Hynrei haba kren kumne "Um/Ngam/kam/phim/pham/kim/ngim pep ban wan" pat, katei ka snap V ka pynthikna pynban. Khmih shynrong (18).

100. Baroh ki kyntien kiba lah ban rung ha ki kamra ba la pyni ha neng ki hap ha ka klas V(erb).

101. Don ki Verb kiba dawa ba dei ban don D(eterminer) ha shwa jong ki ban pynthikna ia ka *sex* bad *number* ka N. Ki shynrong (1), (2) bad (3) ki don kiba kum kita ki Verb. Ha ka jaka *u* lah ban bujli da *ka* lada ha ka jaka "U Don" yn thoh "Ka Lidia." Dei ban thikna bha ruh ba ka D ka don kam tang ha khmat ka kamra A, ym ka kamra B, haba don ar kum ha ka shynrong (3), katba ka shynrong (7) kamra B pat ka hap kum kitei lai.

102. Haba ka Verb ka bud ia ka Pronoun ym don determiner kaba ïeng ha khmat jong ka. Ki nuksa ki long ki kamra A ha ki shynrong (4) haduh (15).

103. Ki Verb kiba bud ia ka kyntien *ban* ki long *infinitive*. Ia kane ka dur ka V lah ban iohi ha ki shynrong (4), (5), (6), (8), bad (9).

104. Baroh kitei ki Verb kim don ￼kajuh ka bor. Don na ki kiba pura, don pat kiba shu iarap ia ka Verb bapura.

105. Ia ka verb kaba kdew ia ka jingiadei ka N bad ka A(djective) lane bad kawei pat ka N kaba bud ia ka la ñiew kum ka verb kaba pyniadei, namar na ka lah ban sngewthuh ia ka jingmut.. Kum ha ka jingkren "U *dei* u para jong nga", ka V *dei* ka iathuh shaphang ujuh u briew, namarkata, wan shwa da ka pronoun (ha ka shynrong ngi thoh tang N) *U*. Ngim shym kren shaphang uwei pat u briew, hynrei tang shaphang uta "u para". Ka *dei* hangne ka long ka Verb ba pyniadei ia ka N banyngkong bad ka N baar (lane N1 bad N2). Namar kane ka kamram lah ban thoh lyngkot ia ka da ka LV (linking verb). Kaba don kam ban bishar bniah ka long ka shynrong jong ka sentens. Kine ha rum ki dei ki nuksa jong ka LV. Hynrei ki kdew ia ka jingsngew, jingleh, bad jingthmu u nongleh lane ka N.

Nga *monjur* ban sdang noh ia ka kam.
rai
pyrshang
kular
kyrmen
kwah

Uto u briew u *dei* u para jong nga.
U *kylla* riewsaid mynta.

Ki *kylla* sniew noh.
U John u *long* u babha briew.
Imat u John u bha keiñ.
Ka jyntah ka *mad* bang. (haba kren ngi ong "ka jyntah ka bang" namar ba ngi la mad)

Ka *paw* kumba ka sniew.
Ka paw *sniew* pynban.
Ka jyntah ka *sma* bang (N V A)
U *la* tymmen. (N V A) *la* ka iaryngkat bad *grows* ha ka English.
Nga *sngew* tymmen. (N V A)

Kitei ha neng ki long tang kyndiat ch ki nuksa. Kano kano ka verb kaba rung ha kum kitei ki kamra ka dei ka LV. Ki ban wad jingtip kham bniah ki dei ban sngewthuh ia kine : *catenate* ka mut ban pyniasoh. Namarkata, ia ka LV don kiba khot *catenative*.

106. Ka verb iarap pat ka wan shwa ia ka verb pdeng lane M(ain) V(erb). Ia kum kita ki verb kiba iarap ban pynshai ia ka jingmut la khot ha ka English da ki *auxiliaries* (aux. haba thoh lyngkot ha ka shynrong). Dei ban kynmaw ba kine ki aux. (verb iarap) ki wan ha khmat ka MV lane ka infinitive.

(1) N - LV - V U *lah* ban wan.
U *dei* leit noh.
U *mut* leit noh.
U *leit* dei noh ma u.
Nga *la* wan na shnong.

(2) N-LV - LV - V Nga *la lah* leh ia kaba phi bthah.

(3) N+ - LV - V	Un *sa* wan hi. Un *dang* wan. Um *treh* leit. Um *pep* ban wan.
(4) N LV LV LV -V	Nga *la lah dep* leh. Nga *la lah dep* bam naduh mynhynne.

Kitei ki nuksa ki long tang khyndiat eh. Hynrei kaba dei ban bishar ka long ia ka jaka ba ki ïeng ha khmat ka MV. Dei ruh ban peit ba ka MV ka lah ban long infinitive kum, "ban wan," "ban leh" etc.

107. Hadien ba la pyni ia ki nuksa kumno ki Verb Khasi ki pyndep ia la ka kamram la lah ban batai ia ka jingmut jong ka Verb. Ka Verb ka long ka klas kyntien kaba batai ia ka kam ba la leh da ka Noun. Ka long ka klas kaba pyniasoh bad pynshai ia kata ka kam da kaba kdew ia ka por bad ia ka jingmut ne jingthmu jong ka kam ba la leh ne ban dang leh.

108. Don ki verb kiba don kam ia ka N ha dien jong ki, bad la khot ia ki da ki transitive verb. Ia ki bym don kam pat ia ka N la khot intransitive. Kine kim da shai eh ha ka Khasi; hynrei lah ban kdew nuksa.

Transitive	*Intransitive*
U Don u ieit ia nga (N V N).	U Don u mareh stet (N V A)
U Don u shoh ia nga (N V N).	U Don u long u babha (N V A)

109. Ka Verb Khasi ka shah ruh ia kawei pat ka kynnoh ban rung ha khmat jong ka. Ia kum kata ka kynnoh kaba lah ne bym lah ban kdew ia ka jingmut lada kren tang ia ka hi la khot *prefix*. *Pre* ka mut shwa, *fix* buh ne pynbeit. Kawei ka dei ka kynnoh *pyn*-kaba lada kren tang *pyn*- ym don ba sngewthuh ia u nongkren. Kane ka pynlong ia kawei pat ka verb.

V	*leh*	*pynleh*
V	*kren*	*pynkren*

Ha ka kynhun banyngkong uno uno u *leh* ne *kren* hi; hynrei ki verb ha ka kynhun baar pat kim iathuh kumta. Haba ngi ong :

pynleh pynkren	lem seh

Ngi donkam ia uwei pat kum ka atiar ban leh ia kata.

110. Kawei pat ka *prefix* ha ka Verb Khasi ka dei ka *ia*. Lada buh por ne kheiñ por, *ïa* ka dei ka Noun. Haba ngi ong "ai *ia* nga" ka dei ka preposition. Haba ngi ong "*ia* ngin *ialeit* noh" pat ngi ioh ar ki *ia*, ka banyngkong ka long LV bad ka baar ka *prefix* jong ka verb *leit*. Ha kum kine ki verb pat ki kdew ym tang ia uwei u nongleit, ki lah ban long ar, lai, ne da ki hajar. Lah ban bsuh ia ka kynnoh *ia* ha bun ki verb kum :

leh	pynleh	ialeh
kren	pynkren	iakren
bam	pynbam	iabam

111. Baroh ar kitei ki *prefix* ki lah ban rung ha pdeng ka verb thymmai kaba mih na ka MV. Haba ki leit bsuh hapdeng ka prefix bad MV yn khot ia ki da ki *infix*.

Prefix		V		*Pref. Inf. V*
pyn	+	leh	=	pyn*ia*leh
pyn	+	kren	=	pyn*ia*kren
ia	+	leh	=	ia*pyn*leh
ia	+	kren	=	ia*pyn*kren

112. Lah ban pynlong verb na ka adjective.

Adjective.		*Verb*	
ïong	baïong	pynïong,	pynbaïong
saw	basaw	pynsaw	
bun	babun	pynbun	
bha	babha	pynbha	
stet	bastet	pynstet	

113. Ha katto katne ki rukom kren, ka VP (verb phrase) ka kyïla N.

Ban bakla ka dei ka long briew.
Ban leit ka long ka basngewbha.
Ban ïap ka long ka jingmyntoi keiñ.
Ban thiah ka suk eh ; *ban mareh* ka shïtom.

114. Kumba la kdew ha ka dkhot 75, bun ki Verb Khasi ki dawa ban lam khmat ia ki da ki determiner, lait noh haba ki long *infinitive*, kata haba lam khmat da ka preposition *ban*, kaba kdew ba ym pat dep leh ia ka kam. Ia ki determiner yn thoh da ki dak khyrwait ha ki nuksa ha rum :

(1) U khún jong u *u* long u batipsngi.
(2) Ka kmie jong ka *ka* long ka riewhok.
(3) Ki khún jong ki *ki* long ki bastad.
(4) Ka Lina *ka* ieit ia nga.

Haba buh tang ia ka Determiner bad ka Verb, ki kamra ki long kumne.

	D	V
(1)	U	long
(2)	Ka	long
(3)	Ki	long
(4)	Ka	ieit

KI JINGPYRSHANG

1. Batai ka jingmut ka Verb kat kum ki kamra bad dur ba paw ha ki sentens.

2. Ha kum kiño ki kamra ha ka shynrong sentens ba ki verb Khasi ki lah ban rung? Thoh da kiwei pat ki kyntien ha ka jaka kito ba la kdew ha ka dkhot 1.

3. Batai lyngkot ia ka jingiapher hapdeng ka *catenative* bad *auxiliary* da kaba pyni nuksa da ki shynrong sentens. (Kynmaw ba la khot ia ki baroh ar da ka LV haba thoh tang ia ki klas khlem kyntien).

4. Thaw ar tylli ki verb kiba mih na kawei pa kawei na kine ki verb tynrai : *ïam, ieit, leit, sam, pyrta.*

5. Pyni san tylli ki nuksa kumno ba ka Verb Khasi ka lah ruh ban mih na kaba (i) bynrap kynnoh, (ii) tynsat kynnoh ; kata, na kaba pyndon kam ia ka *prefix* bad *infix*.

6. Pyndap da ki kyntien kiba iadei kat kum ki klas ba la buh ha kine ki shynrong ha rum :

(1) N V N (nuksa: nga bám ja)
(2) N LV V
(3) A N V N (A = adjective)

(Ha ka jaka N lah ban pyndon kam da ka pronoun, ne ka kyrteng u briew kum, N = U Don ; ha ka kamra V kum u *leit*.)

2. Ka Verb bad ka Por

115. Ka Verb ha ka kren Khasi kam don ia kaba ha ka English ngi khot *tense*. Lah ban ong ba ka don tang kawei, hynrei lymda ka kylla dur, haba ka kdew ia ka por ba u nongleh u mut khlem da bynrap da ka LV lane kano kano ka klas ka mut ba ka long ka jinghikai bakla ba la pynshong nongrim na ka Grammar Latin da kiba batai nyngkong shaphang ka aiñ thoh Khasi. Ki nongthoh kot Grammar ha ka English ha ka spah snem ba la leit ki shu bud lymmuh ia kaba ki lap ha ka Latin ; kiba batai shaphang ka Ktien Khasi kiba bud ia ka Grammar English pat (la ki nang Latin ne kim nang) ki thaw *tense* hi khlem da pynshisha ba don ka jingkylla ha ka dur jong ka Verb.

116. Lada ngi lah ban pynkohnguh ia ki Khasi ba *kren* ka kdew ia ka mynta, *krian* ia kaba la dep, ban *klam* ia ka ban sa jia, lane *kren-krin-krun* haba kdew ia kitei ki por ngi lah ban ong ba ka Verb Khasi ka don tense. Namar *tense* ka mut ia ka dur bad ka sawa ba ka verb ka shim na ka jingkylla ha kaba spel ia ki dak lane na ka jingbun ki sawa. Kam mut ia kaba la shu tynñian jubor da kaba pynrung ia ka LV. Ha ka ktien English ruh don tang ar tylli ki *tense :* present bad past ; kum : do - did - done. Ym ju don verb kaba sawa *do'll.* Ki nongthoh kot grammar English ha kine ki laiphew snem ba la dep kiba sngewthuh ia la ka ktien kham bha, ki kren tang shaphang ar tylli ki tense kata *past* bad *present.*

117. Ka verb Khasi ka neh kumba ka long bad ka iasnoh bad ka jingmut. Lada ngi kren ia ka mynta, lawei, mynnór ruh kajuh. Shim ia ka nuksa jong ka *leh.* Ngim kren satia *leha* ba la dep leh, *leh,* ia kaba ngi iohi, *lehang* ia kaba dang leh, *lehsa* ia ka lawei.

118. Namar ba ym don jingkylla ha ka kynnoh ia ka verb tynrai, ka shai ba ka Khasi kam don tense. Kumta ngi iakren tang ia ka *pór.* Ki kyntien bad klas kyntien kiba wan ha khmat ka verb tynrai ki kdew ia ka pór ym ia ka tense.

Mynta. U John u ïam.
U John u dang ïam.

Mynnor U John u la ïam mynhynnin
mynhynne
myntan
naduh hynnin.

Lawei. U John un sa ïam lashai.

119. Na kitei ki nuksa ba la pyni, ngi iohi shai ba ka verb tynrai *iam* kam shym kylla kumba kylla ka verb *cry* ka English sha ka *cried*. Hangne dei ban pynkynmaw biang ba ym don verb *cry'll* ha ka English namar ym don future tense ha ka ruh. Kaba ngi iohi shai ka long ba ka LV *la* ka kdew ia ka por ba la dep bad ka LV *sa* pat ia ka ban sa jia.

120. Wat kitei ki LV *la, sa,* bad sa kine de, *nang, dang* ki iathuh ia ka pór; hynrei ha ka kren ne ka thoh, ka ktien Khasi ka pynpaw ba wad ka *la* kam shym kdew tang ia ka pór ba la dep. Ka kdew ia ka *mynta* bad ka *lawei* de. Ia ki kynja Thomas don kam ban ai nuksa ba kin kohnguh

Ka Jingiakren

De. U MLA um don shane; te kan bha ba ngin buh tarik da kawei pat. Un jah kumba shi taïew ei ei.

No. To ngin buh noh ha ka phra tarik u bnai ban wan, namar, haduh katta pat te u *la* wan hi.

De. Haduh katta te u *la* wan beit phi, to.

Ban ong ba ka *la* ka kdew ia ka pór ba la leit, ka khyllipmat ba la her ka long ka jingbatai bym pat biang bha, namar kitei ki nuksa ha neng kim kyrshan ia ka.

121. Ka N+ kum *un* lane *u'n* ruh kam kdew tang ia ka ban leh. Haba iakren ia kaba la dep ruh, ngim lah ban iaid lait na kum kitei.

U *la* ong ba *un* poi phra baje; hynrei mynta la khyndai ruh um pat poi.
Nga *la* kular ba *ngan* poi kloi ; hynrei, peit shane, nga *dang* wan katta.

Ha kitei ki nuksa, ka jingshisha ba paw shai ka long : (1) ba ka LV *la* ka kdew ia ka por ba u nong-ong u la pyndep ia ka kam ong ne kular ; hynrei (2) ngi pyndonkam da ka N+, *un, ngan* haba kdew ia kaba la dep ruh ; bad (3) haba u nongkren u lah da don mar khmat bad ki para lok ha kiba u kular ban poi kloi ruh u pyndon kam da ka LV *dang*. Kumta, ngi iohi ba ngi pyndon kam ia ki klas kyntien katba kum ki khen.

122. U Mondon Bareh u batai ba ka *sa* (kata, LV *sa*) ka iathuh ia kaei kaei kaban long ne leh noh kham kloi. Hynrei kam long satia kumta ha baroh ki jingkren ; namar kata ka daw, kawei ka nuksa kan lam lynti sha ka jingsngewthuh ba kham bha.

" Ngan *sa* peit ia kane ka kam," ong u minister.

Bun kiba sngewthuh Khasi ki sngewthuh ruh ba haba u nongkren u kren kumtei, kam mut ba un khmih noh hi kumne kumne ia ka kam. Hynrei u lah ban shim por da ki bnai bad ki snem ruh ; hynrei ka LV *sa* ka iaid kam.

123. Kaba pyniaid kam ia ka LV *sa* kam mut tang ia ka ban jia; hynrei ruh ia kaba la dep jia ne leh.

Ba nga tip ba phi wan keiñ ba nga *sa* wan.

Ha kane ka nuksa ka LV *sa* ka iaryngkat kyrdan bad ka LV *la*.

124. Ki khyndiat ki nuksa bashai ba la batai bad pyni ha neng ki iathuh ba ngi pyndon kam ia ka kyntien katba kum ka khen ; bad ym lah ban batai ia ka jingiadei ka Verb jong ngi bad ka Por tang da kaba bud ia ka grammar Latin.

KI JINGPYRSHANG

1. Ka Verb Khasi kam don *tense*. Ai nia ban pynksan ia katei ka jingshem.
2. Thoh san tylli ki sentens kiba pyni ba ka N ka leh ia ka kam mynshwa, lane shwa ba u nongkren un iathuh.
3. Thaw ar tylli ki sentens kiba pyni ba ia ka LV *sa* la pyndon kam ha ki ar tylli ki jingmut.
4. Ym don satia ka LV (kynthup ia ka auxiliary) kaba iathuh ba la leh ne yn sa leh ia ka kam ha ka por bathikna. Pyni nuksa da ki jingkren lane sentens ban kyrshan ne weng ia katei ka jingong.
5. Ha ka Verb Khasi kaba shai dei ka mynta. Thoh tang lai tylli ki sentens ban pyni nuksa ia kane.

LYNNONG VI

KA PREPOSITION

125. *Position* ka mut *kyrdan.* Ka mut ruh *jaka. Pre* ka ka mut *shwa* lane *ha khmat.* Ka *Preposition* ka long ka klas kyntien kaba wan ha khmat ka pronoun, ka *determiner* bad ka noun, kumba la batai bad pyni nuksa ha ka lynnong III. Ka kamram jong ka ka long ban kdew ia ka jingiadei jong ka kam ba la leh bad ka Noun. Ka kdew ruh ia ka *jaka* ha kaba ka noun banyngkong lane nominal ka don; ia ka *pór* ba la leh ia ka kam bad dano la leh ia ka.

Ha ka kren Khasi ka pronoun kam ju wan shwa ia ka preposition, kumjuh ruh ka noun. Haba shu iathuh lyngkot ki kyntien *ha, ha-, na, na-, sha, sha-, ia, jong, da,* ki dei ki preposition namar ki kdew ia ka pronoun bad noun babud ia ki. U dak "-" babud ia ka preposition u kdew ba dang lah ban bynrap shuh kum *hamar, haduh; naduh, shaduh.* Don ruh kiwei pat ki kyntien kiba long ki dkhot jong ka preposition ; hynrei lah ban ithuh ia ki namar ka noun bad ka pronoun ki bud ia ki preposition.

126. Ka preposition ka don ka object bad kata hi ka dei borabor ka noun lane pronoun.

127. Ki preposition kiba kdew ia ka jaka :

Khie leit buh ia kane *halor* ka miej.
U Soitan u don *kylleng* ka pyrthei.
Khie khún, leit shong *ha jan* u hep.
U Don u shong *habar* ïing.
Ki samla ki shong *harud* wah.
Ka khubór ka la ṗar
naduh Shillong *shaduh* Bangladesh.

128. Ki preposition kiba kdew ia ka pór ;

U nonghikai u rung *hamar* ka pór ba nga siaw.
U Ren u kren *naduh* shi baje *haduh* lai baje.
Nga la bthah *naduh* hynne mynstep mem pat leh *haduh* mynta ruh ?

129. Ka preposition *da* ka iathuh daei la leh, bad dano la leh.

U plie ia ka dwar *da* u shabi.
Pynlip ia ka ding *da* ka um.
Phah noh *da* u Sam ban leit ong.
Ym don uba wan ha u kpa, lait noh *da* nga.

130. Ka preposition ka iathuh ruh ia kaei kaei kaba ka noun ka don, kata kaba paw shabar ne kaba long tynrai hi. Ia kane ka kamram ka preposition lah ban phiah sha ki lyngkhot ba kham rit.

(1) Ha shwa ka noun :
jong u Don; *jong* u ksew; *jong* ka India ;
jong ki briew; *jong* ki kynthei, *jong* ki khynnah.

Kathie ka ïing ka dei ka *jong* u Don.
Ka ja *jong* u ksew.
Ka Lama *jong* ka India.
Wat iakorbar ia ka kam *jong* ki briew.
Ka jongno kane ka khoh ? O ! ka *jong* ki kynthei.
Kine ki pla te ki dei ki *jong* ki khynnah skul.

(2) Ha shwa ka Pronoun :
Hangno phi pynïeng kali ?
Hadien ka *jong* phi.
i.
u.

Ka ïing *jong* phi ka jan ; ka *jong* ngi seh kaba jngai.
Ka tari *jong* phi ka banep ; ka *jong* nga te ka baluiñ.

Ha kitei ki nuksa jong ki jingkren, "jong phi/i/u" ka ïeng ha ka jaka "kali jong phi," ha ka baar pat "ka jong ngi" ka mut ka ïing jong ngi, ha ka balai, "ka jong nga" ka mut "ka tari jong nga." Ka noun kam mih shuh namar la sngewthuh lpa na ka kyndon ba lam khmat lane na ka jingkylli.

131. Haba kren ka preposition *jong* ka jah ha bun ki khen ; hynrei ki nongkren ki iasngewthuh khlem bakla.

Jong u Don.
Nga wan na ïing *jong* u Don
Nga wan na ïing u Don.

Ka Lama ka India.
Ka ja u ksew.
Wat korbar ia ka kam ki briew.

Shuh shuh, ngi ong ruh tang "Lama India", lane "ja ksew" da kaba pynjah sa ia ka determiner, kaba mut ba ka *tynrai* ha ka jingkren ba kum kitei : "Ka Lama jong ka India", bad "Ka ja jong u ksew" ki long *Lama*, bad *India* ; bad *ja* bad *ksew*.

132. Ka preposition bad ka determiner ki jah ruh ha kum kine ki synjuk kyntien (phrase).

Halor *jong ka* ïing → halor ka ïing → halor ïing
Halor ka miej → halor miej.
Shabar ka shnong →
shabar shnong.
Shabar ka kynroh jong ka shnong
→ shabar ka kynroh shnong

133. Kiwei pat ki preposition kum *ia, na, sha,* ruh ki jah noh teng teng. Ngi kynmaw ba ka *ia* ka ieng ha khmat ka Noun ne Pronoun haba ka dei ka nongpdiang ne nongshah ia ka jingleh (dkhot 67), bad *na* pat ka ablative (dk. 68). Ka nuksa ka jingpynjah ia kine bad ki determiner babud ia ki ka long kumne :

Ia

Kylli : I kpa i dang leh aïu ?
Jubab : I dang bam *ia ka* ja. → I dang bam ja.
I leit siat *ia ki* sim. → I leit siat sim.
I dang dih *ia ka* um → I dang dih um
I leit phah khap *ia u* shñiuh
→ I leit phah khap shñiuh

Na

Nga wan *na ka* ïew	nga wan na ïew nga wan ïew.
Nga wan *na ka* shnong	nga wan na shnong nga wan shnong.
Nga wan *na ba* iaid kai	nga wan iaid kai nga wan kai.

Sha

U leit *sha* shnong	u leit shnong.
U leit *sha* ïew	u leit ïew.
U leit *sha* skul	u leit skul.

134. Haba ka jingkren ka dawa ia kano kano ka preposition ka determiner ka jah teng teng sha khap kiwei pat ki dkhot jong kiwei pat ki klas.

U Der u tied ia u Ler na *ka* khlieh →
U Der u tied ia u Ler na khlieh.
U sdang na *ka* trai *u* lum → u sdang na trai lum.

KI JINGPYRSHANG

1. Batai ia ka jingmut ka preposition ; bad iathuh ia ka kamram jong ka.

2. Ai nuksa kumba shiphew kyntien kiba hap ha ka klas jong ka preposition da thaw sentens ban pyni ia ka kam jong ki.

3. Pyndap ia ki kamra balait da ka preposition :

   (1) Nga buh........u khulom........mula.

   (2) U la sdang........ar baje bad u kut...... san baje

   (3) Nga ai ja ....u hep.

   (4) Nga wan........ïing u Don.

   (5) U khulom.......... phi u la kwah bujli.

   (6) Pule........ ki lynnong ba la ai.

   (7) U Deng u ong, "..........nga te ai...... u soh".

   (8) U dakaid u mait...... ka wait.

4. Kum ha kano ka kamra ba ka preposition ka rung lada thoh lang bad (i) ka Pronoun, (ii) ka Noun. Pyni nuksa da ar tylli ki sentens.

5. Ha kum kino ki jingkren ba ka Preposition ka jah haba don Determiner ? Ai ar tylli ki nuksa.

6. Pyni lai tylli ki nuksa ba ka Determiner pat ka jah haba don preposition.

7. Pyni saw tylli ki nuksa ba baroh ar, kata, ka Prep. bad D ki jah haba kren.

8. Ai dak ha ki jubab ia kawei pa kawei na kine :
   (1) Ka D ka bud ia ka N. -(Beit/bakla).
   (2) Ka Prep. ka wan hadien ka N. -(Beit/bakla)
   (3) Dei ban pyndait lang ia ka Prep. bad Pron. ha ka thoh Khasi. -(Beit/Bakla)

9. Pynbeit ia kaba bakla ha kine ki sentens :
   (1) Ula ai ianga daka ja.
   (2) U dang bamja.
   (3) U ksew jongphi u long u babha.
   (4) Jingieit jongu bymlahbanong.

LYNNONG VII

KA CONJUNCTION

135. Ka *conjunction* ka dei ka klas kyntien kaba pyniadei kam ia kawei ka kyntien bad kawei pat kiba hap ka kajuh ka klas, ia kawei ka klas bad kawei pat, kawei ka kyndon bad kawei pat, kawei ka sentens bad kawei pat ; bad ka lam khmat ruh ia ki sentens bad kyndón ia kiba la thoh ban long tang kawei.

136. Ha ka ktien Khasi ka conjunction ka pynpaw ia lade ha bun ki sentens. Ha kane ka kyrdan pule, yn pyni ia kum kita ki khep ha kiba ka conjunction ne *nongpyniasoh* ka pyndep la ka kamram. Ha kaba leh ia kane ka kam, ngin iohi ruh ba imat la dei ka por ban phiah ia ka conjunction sha ki lai bynta, lane saw, katba kum ka jinglap ki riewstad. Don ka daw ban leh kumta, hynrei ki nongbatai ia ka aiñ thoh Khasi naduh ka spah snem bakhatkhyndai haduh kane ka jong ngi, kim shym la lam lynti. Ka daw ba shai ba lah ban pynbynta lane phiah ia ka conjunction ka long ba don kum kine ki rukom kren Khasi.

(1) Haba ka kren Khasi ka batai, bad ba kata ka jingbatai, la ka pynshai, kam da don kam eh.

U Komet u kular *ba* un wan.

Lada kren "U Komet un wan" ruh ka kit ia kajuh ka jingmut namar haba u la kular, ngi khmih lynti

ba un wan; hynrei haba thoh, ngi iohi ia ka jaka bad jingdon kam ka conjunction.

(2) Haba kdew ia ka daw jong ka jingleh ruh, don kam ia ka conjunction.

Balei phi rkhie ?
Nga rkhie *ba* ki kwah rkhie.
namar ba

(3) Haba kdew ia ka jingmih na ka jingleh ne jinglong.

U la bám palat *ba* u sa sngaid kumtei.

(4) Haba kdew ia ka dáw jong ka jingleh.
Nga trei *ba* ngan im.

khnang ba

(5) Haba don kyndón lane ki kyntien *tang ba* ia kiba la bujli da ka kyntien *lada* haba kren.

Ngan wan beit sha ïing jong phi
tang ba ka bneng kan rang.
lada kam slap.

(6) Haba iaroh sngur mynsiem ia u briew uba don ka jingduna na ka liang jong u hi.

U long u baduk *la* u hok.
U long u bahok *la* u duk.

(7) Haba ianujor ia ka kam jong ar ngut ki briew.
U thoh *kumba* thoh ma nga.
U thoh *kham* bha *ban* ia kaba nga thoh.

(8) Haba ka kdew ia ka por.
U John u wan *hadien* ia u Don.

U Don u wan ha *shwa* ia u John.
U Lui u poi ha *pdeng* ka jingiakren.

(9) Haba ka kdew ia ka jaka.
U iohthiah ha *kaba* u kyllon.

137. Ia kum kitei ki conjunction ngi ñiew ba ki shaniah ha ka sentens kaba wan ha khmat jong ki. Hynrei lah ban bishar ia ka kamram ka conjunction Khasi ha kawei pat ka dur. Kata ka jingleh kan iarap ia ki nongpule ban iohi kham shai ia ka kam ba kawei pa kawei ka klas ka pyndep.

138. Kat kum ka kyrteng, don ki conjunction kiba pyniasoh beit. Kaba don kam ban kynmaw dei ka kam pyniasoh. Ha rum yn pyni kumno ka leh ia kata ka kam.

(1) Kawei ka klas bad kawei pat lane para baiadei kajuh ka klas.

Ka noun bad ka noun, ka pronoun bad ka noun, ka pronoun bad ka pronoun, ka adjective bad ka adjective etc.

U Don *bad* u John (NN)
Ka *bad* u (NN, ia ka pron. ruh, kheiñ ba ka long N)
Ka Diang *bad* nga (NN)
U briew basniew *bad* baarsap (AA)
U shoh *bad* kynjat (V V)

La ka paw tang ki Conjunction *bad* don sa kiwei pat kiba lah ban pyniasoh kumtei hi, kum *lane, lymne, namar, kúmta, pynban,* tang ba ki pyniasoh ia kawei ka snap sentens bad kawei pat.

(2) Kawei ka sentens bad kawei pat ban pynlong tang kawei.

U trei. Nga thiah. Ka rwai.
U trei *hynrei* nga thiah *bad* ka rwai.
U trei *namar* nga thiah *bad* ka *pat* ka leit ïew.
U trei *pynban* nga thiah *bad* ka *pat* ka leit ïew.
U trei *kumta* nga thiah .

Lait noh ka sentens bakhatduh kaba mih na kaba pyniasoh ia ar tylli "U trei. Nga thiah"; lai tylli pat ki mih na kaba pyniasoh ia ki lai tylli " U trei. Nga thiah. Ka rwai." Kumta, ka conjunction ka pyniasoh ia ki sentens de.

(3) Kawei ka sentens bad kawei ka kyndón. Ka kyndón ha ka sentens kam dap pura ban iathuh ia ka jingmut ha u nongsngap. Ka shaniah ha kata kaba don ka snap sentens bapura. Ki synjuk kyntien ba kum kine ki dei tang ki kyndòn : *la u duk, wat la u don spah, lada kam slap;* ia kawei pa kawei ka kyndón la lam khmat da ka conjunction. Ha ka sentens bapura lah ban iohi ia ka jingmut u nongkren.

U long u bahok *la* u duk.
Um shong thait satia *wat la* u don spah.
Ngan wan *lada* kam slap.

139. Ka conjunction, ym tang ba ka pyniasoh kumba la pyni ha neng, ka lam khmat ruh ia ka sentens ba kham jrong kaba don palat ban ia kawei ka kyndon. Ia ki sentens ha ka dk. 138 (3) lah ban thoh ha kane ka rukom. Yn buh sa katto katne kiwei de ban iohi ia kane kawei pat ka kamram ba ka conjunction ka pyndep.

La u duk, u long u bahok.
Wat la u don spah, um shong thait.
Lada kam slap, ngan wan.

Haba
Namar ba ka miaw ka jah, ki khnâi ki iamareh.
Lada

140. Ha ka dkhot 138 (2) la pyni ba ka conjunction ka pyniasoh ia ar ne lai tylli ki snap sentens ban pynlong tang kawei. Don ki khep ha ka kren Khasi ha kiba ia ka jaka ka conjunction la shim da ka synjuk kyntien kaba pyndep ia kajuh ka kamram ; hynrei kawei ka conjunction ba thikna te ka don hi.

I pang, *la kumno kumno* nga hap trei.
ha ka jingshisha
da shisha
na kata ka daw
la katta ruh

141. Ki nuksa ba la ai ha kane ka lynnong kim dei tang ma ki hi ki conjunction Khasi. Don bun, kiwei pat. Ban lap ia ki kam eh namar dei tang kum kita kiba lah ban pyndep ia ka kamram ba la batai ha kane ka lynnong.

JINGPYRSHANG

1. Ai dak ia ki conjunction ha kine ki sentens ha rum bad batai ia ka kamram ba kawei pa kawei ka pyndep.
   (1) U Don bad nga ngin ialeit ïew mynta ka sngi lada kam slap.
   (2) U Don u long u babeit jingmut la um ioh por ban leh shibun.
   (3) U Don u long u babeit jingmut bad baproh jabieng.
   (4) Lada jah hi ka kmie na ïing, te ki khun ki iaid sakma.

2. Pynlong tang mar kawei ka sentens na kine kiba la thoh lang ha kajuh ka laiñ da kaba pyndon kam ia ki conjunction ba iadei dur bad ka kren Khasi.
   (1) Nga thoh. U pule.
   (2) Nga la pyrta. U sngap jar.
   (3) U Don u trei. Nga siaw. Ka Lucy ka rwai.

3. Thoh da ki sentens babeit ha ka jaka kine ha rum, tang da kaba pynrung kyntien thymmai.

   Da iathuh ia ka klas jong kata ka kyntien.
   (1) U Der u wan ia u Ther.
   (2) U rwai rwai ma nga.
   (3) U long u bahok u duk.

(4) Ngan wan kam slap.
(5) Nga trei ngan im.
(6) Nga wan phi khot.

4. Pyndap ia ki jaka ba lait da ki conjunction.

(1) U thoh shithi.... .....nga dro dur.

(2) Um shym wan..........pyntip ia ngi ei ei.

(3) Ma u............ma nga ruh bit hi.

(4) Ki dak jong u ki long kiba shai.............. ki jong nga.

(5) .... ka miaw kam don, ki khnai ki ialeh kai.

(6) ....ym ioh kali, ngam wan ho !

(7) ....u bha............ khuid mynsiem un kiew ha ka kam ruh.

(8) Nga la minot ban pule.......... ngam lah thoh bha.

5. Pynbeit ia kine ki sentens da kaba thoh da ki conjunction baiahap.

(1) Nga trei minot *pynban* ngan im.
(2) U long u basniew *kat kum* basarong.
(3) *Pynban* ki bishni ia u, kim lah leh ei ei *ynda* u ang la ka shyntur.
(4) Ngan poi sha ka jingkhawai *lymda* kam slap.
(5) Nga rwai *khnang* ki kwah rwai.

LYNNONG VIII

KA ADVERB

142. Ka ktien Khasi ka long ka bariewspah shibun ha ka klas ki kyntien ba la khot *adverb*. Lada shim tang ia ka kyrteng *ad* + *verb*, ngi sngew kumba kane ka klas ka iarap ban pynshai ia ka verb ; hynrei shwa ban ai ka jingbatai, ngin iapeit shwa ia ki jaka lane kamra ha ka shynrong sentens ba ki adverb ki lah ban rung. Namar ba don ki kyntien kiba lah ban hap hapoh palat ban ia kawei ka klas, don na kito kiba la buh ha ka preposition ki ban mih biang ha kane ka lynnong ruh. Kaba don kam ban bishar ka long ia ka kamra ba kum kita ki kyntien ki rung.

143. Don ki adverb kiba bud ia ka verb, bad haba ki leh kumta ki iathuh (1) ia ka akór kumno u nongleh u pyndep ia ka kam (kano kano ka kam) jong ki kti ne jingmut; (2) ia ka jaka ha kaba ka Noun ka leh; (3) ia ka pór ba ka Noun ka la leh ne dang leh ia ka kam ba la kdew. Lada shim beit tang ia ka verb bad adverb, ka shynrong ka long *V Adv.*

(1) *Akor* *V* *Adv*

U John u mareh......(bran, suki, stet)

U John u leh........(beiñ, sat, thlia, bym salia)

(2) *Jaka*

U John u wan ....(shane, hangne)

(3) *Por*

U John u wan.......... (teng-khat, biang por, slem, hynnin.)

Ki kyntien kiba lah ban rung ha ka kamra ba lait ki dei ki adverb.

144. Don ki adverb kiba bud ia ka adjective ban pynshai ia kaba ka adjective ka batai. Kine ha rum ki long tang khyndiat na ki babun ki khen ba ka long kumta. Ka shynrong : *A + Adv.*

stem	*mur-mur*
saw	*haiñ* ne *haiñ-haiñ*
rit	*ria, bongknang*
heh	*lyngkding, jaktuk, jatmep*
bha	*palat*
kloi	*phngar*
lyngkot	*sapdak, sapdok*
jrong	*kneng, tneng, tnang*

145. Don ki adverb kiba paw ha khmat ka N (Noun ne Pronoun). Ka shynrong haba shim tang ia kine ki klas ka long :

Adv +	*N*
shen	phin iohsngew na nga.
wei	phi la kular, leh syndon.
tang	uwei uba pas.
wat	u Lat um tip.
slem	ngan jah na shnong.
jlang	u jah khlem iohi shuh.

Kiba kum kitei ki adverb kim da don eh ka kamram bakyrpang ban pyndep ; namar lada pynrung ia ki ha pdeng ka sentens, ruh ka jingmut kam kylla;

hynrei haba u nongkren u kwah ba ki nongsngap kin shim ia ka khubor jong u kum kaba don kam ne kaba dei ban pyrkhat khyndiat, kaba buh ia ka adverb ha khmat ka N ka pyndep ia kata ka kam-ram. Ia kitei ki sentens lah ruh ban pynkylla :

Phin iohsngew *shen* na nga. (N V Adv Prep. N)
Leh syndon, *wei* phi la kular. (V Adv Adv N LV V)
Ngan jah *slem* na shnong. (N V Adv Prep. N)
U jah *jlang* khlem iohi shuh. (N V Adv Prep. V Adv)

Na kitei ki nuksa lah ban bishar khlem bakla ba don tang ar tylli ki sentens ia kiba ka kren Khasi kam shah ban pynkylla. Ym don ba pdiang ba ka jingkren ka beit lada u kren:

* Uwei uba pas tang
Uba pas tang uwei (don kam ia ka *te*)

146. Kitei ki nuksa ki pyni ba ki adverb Khasi ki treh ban rung suk tang kum ha kitei ki kamra ba la pyni; ym da kumwei pat. Namarkata, lah ban pynshai shuh shuh ia kane da ki nuksa. Kane ka iarap ban pyniapher ia ka na ka preposition.

147. Don ki adverb kiba shim ia ka bynta ba na khmat eh ha ka sentens ; bad ia kiba ngi lah ruh ban buh ha ka bynta bakut.

(1) Lashai
Mynta
Barabór
Khah-khah ngan wan noh.
Teng khat
Kumne kumne

lane
Ngan wan noh lashai
mynta
barabór
khah-khah
teng khat
kumne kumne

(2) Suki suki u kylla sniew.
Kyndit kyndit

lane
U kylla sniew suki suki
kyndit kyndit

(3) Mur mur
Blait blait stem ka khmat jong u
Blar blar

lane
Ka khmat jong u ka stem mur mur
blait blait
blar blar

Ki kamra ha kiba rung palat ban ia kawei ka kyntien ki pdiang tang ia ki adverb ha kitei ki shynrong.

148. Don ki adverb kiba shim tang ia ka kamra bakhatduh ha ka shynrong ki bym treh ban shim ia kano kano kawei pat ka kamra.

(1) U khun jong nga u leh bha
sniew
syam
sa
dom
mynthi

(2) Ngan leit *jing-jang*
shi phang

(3) Ka lyngkha ka jyrngam *bha.*

(4) U Duro u rit *knang.*

149. Don ki adverb kiba shim ia ki kamra pdeng ka sentens ki bym trch ban shim ia ki jaka ba na khmat bad bakhatduh.

Nga *lajan* klet ban wan.

duh
Ka ding ka la bam *khoit* ia baroh
lut

150. Teng khat kawei ka adverb ka bud ia kawei pat.

Nga shu bit *hi mynta.*
Nga la wan *kyrkieh keiñ hynnin.*

Ka kyntien *keiñ* ka kit jingmut kum ka *shisha,* te lah ruh ban kren ne thoh :

Nga la wan *kyrkieh shisha hynnin.*

151. Don ki kyntien kiba long LV bad Adv kat kum ka jingdawa ka sentens. Kawei ka nuksa ka long ka *shait.* Yn pyni ha rum ia ka rukom ba kane ka kyntien ka paw ha ki sentens.

(a) Kum ka LV
U Don u *shait* leh/kren/rwai.

(b) Kum ka Adv.
U Don u leh/kren/rwai *shait.*

152. Ka adverb *ju* ka iaid kam haba kdew ia kaba ka Noun ka mlien ban leh, bad ia kaba kam mlien ne treh ban leh.

Nga *ju* leit.
Ngam

153. Kitei ki jingbatai bad nuksa baroh ki pynlah ia ngi ban thaw shynrong sentens da kaba pynlait ia ki jaka ha kiba ki adverb ki rung khlem da pynthud ia ka jingbeit ka kren Khasi. Baroh ki kamra balait ki pdiang tang ia ki adverb.

(1) U Der u mareh..........
(2) ....uwei uba jop.
(3) Phin iohsngew........na nga.
(4) Leh......, ... phi la kular naduh basdang.
(5) ....stem ka khmat jong u.
(6) Ka khmat jong u ka stem ....
(7) U la mih na ïing................

154. Hadien ba la pule shaphang ka adverb lah ban batai ia ka ha ki ar bynta.

(1) Ka adverb ka kham bud ia ka Verb bad Adjective ban pynshai shuh-shuh ia ki. Teng khat ka shim ia ka jaka ba ha khmat ka Verb bad Adjective. Teng teng ka paw ha khmat ka Noun ne Pronoun, teng teng pat ka bud ia ki Noun.

(2) Ka adverb ka kdew ia ka akor ne rukom ba ka Noun ka pyndep ia ka kam, ia ka jaka bad ka por ha kaba ka leh ia ka kam.

JINGPYRSHANG

1. Thaw sentens ban pynrung ia kine ki adverb : tad, rem, jylliew, jur, suki, kyrduh, skhem, slem, jam, kloi, mian mian, beit, bakla, rynghang, ju.

2. Kaei ka kamram jong ki adverb ha kine ki sentens.

   Ka phong da ka phrok ba saw *haiñ*.
   U Don u mareh *suki*.
   U Don u wan poi *hynnin*.
   U Don u la wan *shato* sha phi.

3. Thaw san tylli ki sentens ban pyni ba don ki adverb kiba shim ia ka kamra banyngkong eh ha ka shynrong. Da iathuh de la kita ki adverb ki shim ne em ia ka kamra bakhatduh.

4. Kdew tang ia ka Noun bad Verb ha kine ki sentens :

   (1) U Mali u la thung bun ki syntiew.
   (2) U babu u hikai man ka sngi.

5. Kdew tang ia ka Noun bad ka Adverb ha kine ki sentens :

   (1) Jak sngap ki khynnah ba rung kyndit u nonghikai.
   (2) Ha Shyllong ki briew ki long ki basian bha.
   (3) Hangta ha ka ri la jong u im pahuh.

6. Kdew tang ia ka LV bad Adv ha kine ki sentens :

   (1) U Jak u dei leit kyrkieh hynne mynstep.

(2) U Don pat u dang bam ja ba u la thngan eh.

(3) Nga hap wan khah-khah shane.

7. Kdew tang ia ka A bad Adv ha kine ki sentens :

(1) U John u sngaid pithe ba um lait kpoh shuh.

(2) Nga leit iohi ba u Der u raikhoh bang-kning mynta.

(3) U la ong shai ba u dang rah um ban dih hun ki khynnah skul.

(4) U Zenith u long u babha, bajemnud bad bakloi ban thiah.

LYNNONG IX

KA INTENSIFIER

155. Don sa kawei ka tnat jong ki kyntien kaba i kum ka adverb hynrei ka *pynkhia* bad *pynshai* shuh shuh ia ka adverb bad ia ka adjective. Haba kawei ka kyntien ka pynshai ia ka adverb, ka dei ban don la ka jong ka klas. Ha ka Grammar English, don ki riewstad kiba ai kyrteng ia kum kata ka klas da ka *intensifier*. U nongsngap u kham sngewthuh ia ka jingthmu u nongkren uba thew ban pynjur, pynkhia bad pynshai ia kaba u iathuh.

156. Ka intensifier ka wan hadien ka adjective ha ka ktien Khasi, bad shwa ka adjective ha kiwei pat ki ktien kiba kum ka English. Shim ia ka adjective *jyrngam* bad *lieh.*

(1) U phong da ka sopti jyrngam.
lieh.

U nongsngap u tip ia ka jingmut kitei ki adjective namar u tip ia ka rong ; hynrei um sngewthuh shai pat ka *jyrngam* ne *lieh* haduh katno. Un sngewthuh bha ban suh sopti, lada u dei u dorji, haba u nongkren u pynshai ia kata ka rong kumne :

U phong da ka sopti bajyrngam *synñia.*
jngum.
blad.
balieh *blad.*

Kitei ki kyntien *blad, synñia, jngum* kiba pynshai ia ka rong ki dei kiba hap ha ka tnat ki kyntien ba ngi khot *intensifier.* Khyndiat kiwei pat ki nuksa ba kane ka tnat ka pynshai ia ka adjective ki long kum kine :

(1) U babu jong ngi u bun kam *palat.*

(2) Nga la thied ka kot babha *tam.*

(3) Nga don u lok uba bha *palat.*

(4) Katei ka ïing baheh *duh* ka dei ka jong u Po.
khyndiat

157. Don na ki kyntien kiba long adverb bad intensifier kat kum ka kamram ba ki shim ha ka sentens. Shim ia kine *shisha, palat, thikna,* kum ka nuksa.

(1) *Adv.* Nga tip *thikna* ba kam dei ka baproh.
Int. Nga tip ba kam dei ka baproh *thikna.*

(2) *Adv.* Nga iohi *shisha* ba u la kham bit.
Int. Nga iohi ba u la kham bit *shisha.*

(3) *Adv.* Ia kaba tip te u tip *palat.*
Int. U la ñiah stet *palat* ia ka kali.

(4) *Adv.* Nga pyrkhat *pynban* ba u dei u babha.
Int. Nga pyrkhat ba u dei u babha *pynban.*
Nga pyrkhat ba u dei *pynban* u babha.

158. Ha ka nuksa (3) ha neng, ngi iohi ba ka intensifier ka bud ia ka adverb "stet." Kane ka mut ba ka batai pynshai ia ka adverb ruh. Kiba kum katei ka sentens ki don shibun hynrei, yn pyni nuksa tang khyndiat.

(1) U Don u iaid suki *palat.*

(2) Ukhynnah u iam jur *than.*

(3) U wan poi ngung *khlem khmih lynti.*

(4) Hooid, phi. Nga la kum kren stet *shisha.*
khor
suki
sbun
burom
bynñiaw

LYNNONG X

KA SENTENS

159. Ha kane ka jingpule, ka sentens ka long ka lyngkhot jingkren kaba don ka basdang bad ka bakut ha kaba kawei ka kyntien ka wan hadien kawei pat ha ka rukom ba ki trai shnong ki pdiang. Haba ki pdiang ka mut ba ka beit. Kawei pa kawei ka kyntien ka hap ha ki klas ba la batai ha ki lynnong ba la dep. Don bun ki kyntien kiba iaiaid ha ki synjuk lane *phrase* : hynrei ha ki sentens balyngkot, kita ki synjuk kim da paw eh. Ki sentens kiba don ka bakut ki dei ki sentens bapura. Da kane ka jingbatai lah ban pdiang ba kine harum ki long ki sentens bapura la ki lyngkot.

	Sentens	*Klas*
(1)	Nga shong	(NV)
(2)	Nga bam ja	(NVN)
(3)	Nga pule kot	
(4)	U Do u long u babha	(NVA)

Ka nuksa (4) ka don determiner ; lait noh ha kaba pharia ia ki kyntien sha ki tnat bapher ki klas, ia ki determiner lah ban ieh noh ; hynrei Noun ka mut ia ka pronoun de. Kine ha rum ki long ki sentens ba kham bun ki klas.

(5) U jah jlang khlem iohi shuh (N V Adv. Prep. V Adv.)
(6) Ka kot jingkheiñ bad ka kopi jong nga ki don ha ïing (N A Conj. N Prep N V Prep N).

160. Don ki sien ha ka jingim ba man ka sngi ha kiba u nongkren um ioh pynkut ia ka lyngkhot ba u kren namar ba ki lok ki kyrkieh kren. Kum kita kim dei ki sentens bapura namar ba kim pat kut.

(1) Nga mut ban...
(2) Nga dang. . . .

161. Don ki sentens kibym beit. Kim beit namar ba ki trai shnong kim pdiang ; *Ka balieh miaw ja bam ka. La iohi nga ia u.* Hynrei ki nongkren ia ka ktien Khasi ki pdiang ba kum kine pat ki beit :

Ka miaw balieh ka bam ja.
Nga la iohi ia u.

162. Don ki sentens kiba iasoh ban long tang kawei kumba la pyni ha ka dkhot 138 (2). Ki lah ban iaryngkat kyrdan lane kawei ka shaniah ha kawei pat. Kiba iaryngkat kyrdan ki dei kum kine.

U trei. Nga trei.

Haba pyniasoh ia kitei ka sentens ka long ha kawei na kine ki dur :

U trei lada nga trei.
U trei namar ba nga trei.

163. Don ki sentens kiba don kyndón kiba shaniah ha ka sentens pdeng.

Uto u samla uba rwai u dei u khún jong nga.

Ki kyntien *uba rwai* ki pynlong ia ka kyndón lane *clause* kaba shaniah ha ka sentens "Uto u samla u dei u khún jong nga." Ha kum kane ka sentens ha rum pat don haduh san tylli ki *clause* kiba shaniah ha ka sentens pdeng; hynrei ki iarap ban pynshai ia ka jingthmu u nongkren.

> Ia ki ABK Khasi banyngkong duh ba u Thomas Jones u pynmih, katno tylli ki don bad kumno u pynbeit jaka ia ki, ym pat tip thikna; namar ba ym pat ioh pule ia ka kot ba u la pynmih ha ka snem 1842.

Ka sentens pdeng ka dei "Ia ki ABK banyngkong duh ym pat tip thikna." Baroh kiwei pat ki dei ki clause kumne :

(1) ba u Thomas Jones u pynmih (Noun clause)
(2) Katno tylli ki don (Adjective clause)
(3) Kumno u pynbeit jaka ia ki (Noun clause)
(4) namar ba ym ioh kopi shuh ia ka kot pule (Adv.cl.)
(5) ba u la pynmih ha ka snem 1842 (Noun cl.)

La pyni haduh san tylli ki kyndón kiba shaniah ha ka sentens pdeng.

164. Kumba la kdew ha neng, ha ka ktien Khasi don ki kyntien kiba iaiaid lang ha ki synjuk la kumba ki dei tang kawei ka kyntien haba kren ; hynrei haba pharia sha ki klas bapher, ngi iohi ba ym lah ban thoh lang ia ki. Ia kita ki synjuk yn khot *phrase* ha ki dkhot babud.

165. Don ar tylli ki lynti ban pule ia ka jingdon ki phrase ha ka thoh Khasi. Kawei ka long haba ki kyntien ki paw bun sien kum : *ia nga, ia u, ia ki, ia phi, jong nga, jong phi,* etc. ; lane ba ki kyntien ki iaiaid lang kum: *bajrong tdong, baheh pyllew ki khmat, ba shong ha surok; tang khyndiat kynta myntan, lashai ka sngi, hynne mynstep* etc.

166. Ka lynti baar ka long ban khmih ha kano ka klas ba ka synjuk kyntien ka shah synshar. Ia kane ka bynta, yn shu kdew tang ban lam lynti ; namar don ka klas kaba pyndep ia ka kamram jong kawei pat ka phrase.

(1) Ka samla *ha ki sut lieh* ka tyllun.
(2) Ka samla *ba phong sut lieh* ka tyllun.
(3) Ka samla kaba phong *itynnat bha ia ki sut lieh* ka tyllun.

Ha ka sentens (1) la synshar ia ka synjuk ba la thoh da ki dak khyrwait da ka preposition *ha*; namar kata, la khot ia kane ka synjuk da ka *preposition phrase.* Ha ka sentens (2) la synshar ia ka phrase da ka adjective *baphong* la khot *adjectival phrase*; katba ha ka sentens (3) pat la synshar ia ka phrase da ka adverb *itynnat* bad la khot *adverbial phrase* (Adv. p). Haba pharia ia ka phrase sha ki bynta ba kham rit, ngi ioh ia ka synjuk ba don ki synjuk kiba iaiaid bad ka noun kum, *sut lieh,* lane *ki sut lieh.*

167. Lah ban shim tang ia ki phrase ba kham rit kiba kum kitei ha neng ha kane ka jingpule.

PP. *la jong* kum "ka ïing la jong" haba khlem kdew ia ka pronoun *nga* hadien ka preposition *jong.*

Ha ka jingshisha haba la pyndon kam da ka *la*, kawei pat ka pronoun kam don kam shuh.

AP. *ka bang, ka kthang, ka thiang.* Ha ka Khasi ka adjective ruh ka shim ia ka determiner ha kum kine ki jingkren.

Ka jyntah ka bang
ka kthang
ka blad
ka jew.

Ym dei ba kata ka jyntah ka leh ei ei ba ki kyntien babud ia ka determiner kin long Verb. Kam lah hi ban leh kam, dei u nongkren uba mád ia ka, lane uba ring mynsiem ban sngewthuh ba ka sma bang, ne bang, ne kthang etc.

Don ruh ki adjectival phrase (AP) kiba kum kine. :

AP : saw syiang
saw haiñ-haiñ
saw blad.

Don pat ki adverbial phrase ba kum kine :

Adv. P : bha than
jur than
hynne mynstep
lashai janmiet etc.

U nongthoh u sngew dei ban pynkhlad kumne (verb) *tynnat* (adv.); namar ngi i da ki khmat; hynrei yn ieh shwa kumtei ha kane **ka** sien shon.

168. Bun ki Adv. P ki kynthup ia ki kyntien ba iasnoh bad ka Noun. Ha ki dkhot babud yn sa pyni

ia kane ka jinglong ka ktien Khasi. Namar kata, ia ka synjuk *sut lieh, ka sut lieh, u briew, ka briew* etc. bad ka synjuk ba lah ban pynjrong na kum kitei ki dei ki Noun phrase (NP) katbym pat pharia ia ki kyntien sha ki klas bapher. Kane kan pynsuk ia ki nongpule ba dang sdang ban iohi ia ka jinglong ka ktien Khasi.

169. Ia ki synjuk kyntien kiba don lang bad ka verb pat yn khot *Verb Phrase* (VP) ha kane ka jingpule katbym pat pharia ia ki kyntien sha ki klas bapher. Tang ba shwa ban buh ia kawei pa kawei ka kyntien ha la ka klas, don ki phrase barit hapoh ka VP ruh. Yn sa pyni ha rum.

170. Dei ban shai lpa ba katba ym pat paw hi ka verb ha ki kyntien babud ia ka Noun, ngi ñiew shwa ia kita kiba paw lang bad ka Noun da ki NP.

U briew ba shong ha pdeng surok (NP)
u ïam pangnud ia la u khun (VP).

Katei ka sentens ka jrong ; hynrei don kiba kham jrong shuh shuh ruh. Don ruh kiba lyngkot.

171. Ka jingjrong kano kano ka phrase ka shong ha ka sentens hi. Don ki NP balyngkot. Kan iarap shibun ban kynmaw ia ka lynnong shaphang ka Pronoun; namar hangto la batai ba ym baroh kito ki kyntien kiba long pronoun. Ka daw ka long ba ka verb Khasi ka dawa determiner ha shwa jong ka bad kito ki kyntien kibym long pronoun ki dei ki determiner jong ka Verb. Ha kane ka nuksa yn shim tang ia ka NP, bad kata ruh, tang khyndiat eh.

NP
Nga u briew
Ngi ki khynnah
u briew
ka briew
i briew
me u khunlung
pha ka kynthei
ki briew
une u briew
utai u briew etc.

172. Na kitei ki phrase ha neng lah ban iohi ba ka NP kam lah ban kdew iaei u nongkren u mut namar ba jah ka Verb lane ka VP. Ba ka sentens kan pynshai ha ki nongsngap ka dei ban don la kumno kumno kawei ka Noun bad kawei ka Verb kumba la pyni ha ka dkhot 159.

173. Na kawei ka pronoun lah ban pynmih katto katne ki NP da kaba pynkha kyntien shuh shuh; hynrei hadien ba la pynkha, ka pronoun ka duh noh lada ka Noun ka paw. Nuksa :

Pronoun : U
NP : U briew bastad
U briew bastad ba shong ha surok bah
U briew bastad ba shong ha surok bah bad uba icit ia la ka ri ha kaba la kha ia u

Tang ha ka laiñ banyngkong ba ka *u* ka long pronoun; namar naduh ka laiñ baar ha ka NP pat ka long determiner jong ka noun *briew*. Wat la ka

NP ka jrong kam lah pat ban pynmih jingmut ei ei namar ba ngim iohi ia ka kam ba ka la leh. Ha kajuh ka rukom, lah ban shim sa ia ka pronoun *Ka* bad sa pynkha NP na ka da kaba wan rah ia ka Noun.

Pronoun	:	Ka
NP	:	ka ïing
	:	ka ïing basaw (ne) saw
	:	ka ïing basaw ba la tei halor u mawsiang ba u Don u la thied na u Mon.

Ngi iohi ba don ki Verb ha katei ka synjuk bakhatduh hynrei ngim tip kata ka iing ka *long* kumno, lane, *jia* aïu ia ka. Kumta lada ka synjuk ka ïar ruh ka dang dei hi ka NP.

174. Na kawei ka Noun ruh lah ban mih bun ki NP.

Noun	:	khynnah
NP	:	u khynnah
		u khynnah rit
		u khynnah rit ba shong ha jingkhang ïit
		u khynnah rit basngaid bad sáw ki ngáb uba wan na nongkyndong

Ngi tip ba u khynnah u wan na nongkyndong ; hynrei aïu u leh mynta, ka jingkren kam shai namar ba jah ka VP; kumta baroh kitei ki dei tang ki NP.

175. Ha ka dkhot 170 la batai ba ka synjuk "u ïam pangnud ia la u khun" ka dei ka VP. Na katei ka VP lah ban ioh sa kawei ka NP "u khun."

Bad kat kum ka jingbatai ha ka dkhot 166 ia katei ka VP ruh lah ban pharia shuh kumne:

VP : u ïam pangnud
PP : ia la u khun
NP : u khun

Namar kata, ka VP banyngkong ha ka sentens ka kynthup ia kiwei pat ki phrase ia kiba ngi lah ban pynkyrpang kumba la pyni ha neng.

176. Ia kawei pa kawei ka phrase lah ban pharia lane phiah sha ki klas.

Sentens : U briew ba shong ha pdeng surok u ïam pangnud ia la u khun.
NP : U briew ba shong ha pdeng surok
VP : u ïam pangnud ia la u khun

Yn pharia shwa ia ka NP sha ki phrase barit bad ki klas.

NP : U briew
AP : ba shong ha pdeng surok
PP : ha pdeng surok
Det. : U
N : briew
A : ba shong
Prep : ha pdeng
N : surok

Shim sa ia ka VP bad leh kumjuh.

VP : u ïam pangnud
PP : ia la u khun
NP : u khun
VP : u ïam
Det. : u

V : ïam
Adv. : pangnud
P : ia
A : la
Det. : u
N : khun

Ka kyntien *la* ha katei ka nuksa ka dawa jingbatai' Ym kum ha ka lynnong V ba ka *la* ka long linking verb (LV) hangne ka pyndep ia ka kamram kum ka adjective. Ka iaryngkat bad ka *own* ha ka English, kata *la u khun* ka long *own son.*

JINGPYRSHANG

1. Phiah ia kane ka sentens sha ki phrase, da pyni ia ki kyrteng kita ki phrase, bad sha ki klas.

U khynnah u leit skul.

2. Thaw lai tylli ki sentens da kaba pyndon kam da ki kyntien kiban iabiang thik bad ki klas ba la pyni.

Determiner - Noun - Adjective - Det. - V - Adv.

3. Thaw lai tylli kiwei pat ki sentens kiban kynthup ia kine : NP - VP - PP.